

ДОМАЋИ ПРИЈАТЕЉ

ЗАБАВНИК С КАЛЕНДАРНОМ

ЗА

1866.

ГОДИНА I.

У БЕОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ГОДИНЕ ЗНАТНИХ ДОГАЂАЈА.

Од створења света по бројању православне цркве	7374.
„ створења света по бројању римске цркве	5820.
„ створења света по броју еврејском.	5626.
„ како је Јулије Цезар поправно календар, који ми и данас држимо	1911.
„ како је Мухамед бежао из Меке у Медину	1280.
„ како су Срби дошли у данашње своје земље	1229.
„ како су Срби хришћанску веру примили	1008.
„ како су се разделиле цркве (западна од источне)	812.
„ како је умро србски цар Стефан Душан	510.
„ како су Срби изгубили царство на Косову	477.
„ како су Турци Цариград освоили	413.

Кнежевина Србија свенародно слави. 4. Септембар, као дан рођења Светлога Кнеза МИХАИЛА М. ОБРЕНОВИЋА III. — Цвети као дан устанка блаженопочившег Му родитеља, кнеза Милоша на Турке. — Св. првозваног Андрију као патрона Србије, и што су на тај дан године 1830. проглашена народна права.

ЈАНУАР има 31 дан.

1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
С. 1	Обрѣз. Госп.	13 Иларіе	☾ Нов ме- сец 4. у 9 час. 25 мин. у вече.
Н. 2	Сил. папа р.	14 Феликс	☾ Прва четврт 11. у 9 час. 43 мин. у вече
П. 3	Мал. и Гор.	15 Маврус	☾ Пун ме- сец 18. у 9 час. 18 мин. у вече.
В. 4	Соб. 70 ап.	16 Марцел.	☾ После- дња четврт 26. у 8 час. 28. мин. у вече
С. 5	Теоп. и Тео.	17 Име Исус.	
Ч. 6	Богојав.	18 Нришки	
П. 7	Јоан вртит.	19 Канутус.	
С. 8	Геор. и Ем.	20 Фаб. и С.	
Н. 9	Поліев. мчн.	21 Агнеса	
П. 10	Григеп. Ниг.	22 Винценц.	
В. 11	Теодос. пр.	23 Зар. Мар.	
С. 12	Татіан. муч.	24 Тимотије	
Ч. 13	Елм. и Стр.	25 Об. Пав.	
П. 14	Св. Савва	26 Поликар.	
С. 15	Пав. таванд.	27 Јоан зла	
Н. 16	Часне вер.	28 Карлвел.	
П. 17	Антон. вел.	29 Франц	
В. 18	Атан. и Кир.	30 Аделгун.	
С. 19	Макар. егип.	31 Петар	
Ч. 20	Евтим вел.	1 Игњат.	
П. 21	Максим исп.	2 Бразилаје	
С. 22	Тим. и Анас.	3 Марија	
Н. 23	Клим. вичк.	4 Вероник.	
П. 24	Ксенія рим.	5 Агата	
В. 25	Григор. бог.	6 Доротея	
С. 26	Ксенофонт.	7 Ромуалд	
Ч. 27	Пр. м. I. зл.	8 Јоан мнл.	
П. 28	Ефрем. Сир.	9 Аполоніе	
С. 29	Пр. м. Иг.	10 Схолост.	
Н. 30	Вел. Епарх.	11 Ефрос.	
П. 31	Кир и Јоан.	12 Еуланія	

Вашари.
15. у Брину.

ФЕБРУАР има 28 дана. 1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
В. 1	Триф. муч.	13 Јуліан	☉ Нов ме- сец 3. у 11 час. 2 мин. пре подне
С. 2	Сретен. Тоо.	14 Валентин	
Ч. 3	Симеун бог.	15 Фауст	
П. 4	Исид. пилус.	16 Јуліана	
С. 5	Агатија муч.	17 Констант	
Н. 6	Беле покл	18 Флавијан	☾ Прва четврт 10 у 5 час. 37 мин. из јутра.
П. 7	Партеније	19 Сосана	
В. 8	Теод. страт.	20 Елевтер	
С. 9	Никиф. мчн.	21 Елеонор.	
Ч. 10	Харал мчн.	22 Тет. т. к.	
П. 11	Влас. свјш.	23 Лазар	☾ Пунме- сец 17. у 41 мин. по по- дне.
С. 12	Тодор. суб.	24 Мат. апл.	
Н. 13	Сим. мирот.	25 Валбургн	
П. 14	Аксон.	26 Дионисіє	
В. 15	Онисим ап.	27 Леандер	
С. 16	Памф. муч.	28 Роман	☾ После- дња четврт 25. у 10 ч. 27 мин. увече.
Ч. 17	Тодор Твр.	1 Ал.	
П. 18	Лавъ пап. р.	2 Симплиц.	
С. 19	Архип. апос.	3 Кунигунд	
Н. 20	Лав еп. кат.	4 Адријан	
П. 21	Тимот. и Ев.	5 Ексебиус	Вашари.
В. 22	Мав. и Тал.	6 Фридрих	
С. 23	Поликарп	7 Том. апо.	
Ч. 24	Обр. г. І. к.	8 Ч. С. Јо.	
П. 25	Тар. арх. к.	9 Фр. Кир.	
С. 26	Пор еп. Г.	10 40 мучен.	У Београ- ду 10 Феб.
Н. 27	Прок. Дек.	11 Розина	
П. 28	Васил. исп.	12 Григоріє	

МАРТ има 31 дан. 1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
В. 1	Евдокија	13 Розина	☉ Нов ме- сец 4. у 10 сати 26 мин. у вече.
С. 2	Теод. е. кн.	14 Матилда	
Ч. 3	Евтроп. мчн.	15 Лонгин	
П. 4	Герасим	16 Ериберт	
С. 5	Конона мч.	17 Гертруда	
Н. 6	Кал. и Кон.	18 Едуа	☾ Прва четврт 11. у 1 сат 52 мину- та по подне.
П. 7	Етер. и Кап.	19 Јосиф	
В. 8	Теоф. е. н.	20 Цвети	
С. 9	(Мл.) 40 мч.	21 Бенедикт	
Ч. 10	Кодрат муч.	22 Октавијан	
П. 11	Соф. пап. р.	23 Тиверіє	☾ Пунме- сец 19. у 5 сати 21 мин. из јутра.
С. 12	Теофан исп.	24 Гавр. ар.	
Н. 13	Ник. пат. ц.	25 Благов.	
П. 14	Венедикт	26 Емануил	
В. 15	Агатија муч.	27 Руперт	
С. 16	Савин муч.	28 Гунтрам	☾ После- дња четврт 27 у 9 сати 31 м. пре подне.
Ч. 17	Алек. ч. бож.	29 Кирил	
П. 18	Кир. п. ер.	30 Квирин	
С. 19	Хрис. и Дар.	31 Вилхелм	
Н. 20	Патр. и Јоан	1 Воскр.	Вашари.
П. 21	Јков еписк.	2 Воскр.	
В. 22	Васил. прес	3 Рихард	
С. 23	Никон муч.	4 Исидор	
Ч. 24	Артом. епис.	5 Винцент.	
П. 25	Благовести	6 Целестн.	6. у Лајп- цигу.
С. 26	Соб. ар. Гав.	7 Херман	
Н. 27	Воскресен.	8 Дионисіє	
П. 28	Воск. Пон.	9 Парт.	
В. 29	Воск. Втор.	10 Іезекил	
С. 30	Јован Лѣст.	11 Лв папа	
Ч. 31	Хипарт.	12 Јуліє пап.	

АПРИЛ има 30 дана.

1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
П. 1	Пр. Мар. Е.	13 Юстин	☉ Новме- сец 3. у 7 сати 52 мин. из јутра.
С. 2	Тита чудот.	14 Тибурије	
Н. 3	Том. нед.	15 Мисаров	☾ Прва четврт 9. у 11 сати 20 мин.
П. 4	Јосиф	16 Арон	
В. 5	Теодул	17 Анастас.	☾ Пунме- сец 17 у 10 сати 20 мин. у вече.
С. 6	Преп. Никит	18 Аполо	
Ч. 7	Геор. е. мел.	19 Антоніа	☾ Послед- ња четврт 25 у 10 сати 31 мин. у вече.
П. 8	Апост. Ир.	20 Фаб и С.	
С. 9	Евпсихія м.	21 Агнес	Вашари.
Н. 10	Арт. папа Р.	22 Рафана	
П. 11	Антип. пер.	23 Адалбер.	23. у То- полицу код Шапца, и у Чачку.
В. 12	Басилис еп.	24 Бур.-дан	
С. 13	Артем. свш.	25 Мар. ев.	
Ч. 14	Мар. пап. р.	26 Клетус	
П. 15	Арис. и Пуд.	27 Анастас.	
С. 16	Агатія муч.	28 Виталис	
Н. 17	Симеун пер.	29 Сибила	
П. 18	Јоан у. Г. Д.	30 Катарина	
В. 19	Јоан ветхоп.	1 Филип	
С. 20	Теодор Тр.	2 Сигмунд	
Ч. 21	Инуар еп.	3 Обр. ч. †	
П. 22	Тод. Сикент	4 Флоріан	
С. 23	Бурбевдан.	5 Готхард	
Н. 24	Сави страт.	6 Јоан	
П. 25	Еван. Марк.	7 Станисл.	
В. 26	Вас. е. амас.	8 Михана	
С. 27	Немања	9 Григоріа	
Ч. 28	Іас. и Сос.	10 Антон	
П. 29	Мемн. чуд.	11 Беатрик.	
С. 30	Јков апос.	12 Панкрац.	

МАЈ има 31 дан.

1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
Н. 1	Бремја пр.	13 Серватіа	☉ Новме- сец 2. у 3 сата 47. мин. по подне.
П. 2	Атан. п. ал.	14 Бонифац.	
В. 3	Тимот. муч.	15 Софја	☾ Прва четврт 9. у 10 сати 47 м. пре подне.
С. 4	Пелаг. муч.	16 Јоан Неп.	
Ч. 5	Спасов дан.	17 Убалда	☾ Пунме- сец 17. у 2 сата 7 мин. по подне.
П. 6	Јов многос.	18 Венантин	
С. 7	Акак. муч.	19 Јоа. епн.	☾ Послед- ња четврт 25 у 8 сати 2 м. из јутра.
Н. 8	Јоан еванг.	20 Бернард	
П. 9	Пр. М. с. П.	21 Албан	☉ Новме- сец 31. у 10 сати 26 мин. у вече.
В. 10	Симон Зил.	22 Емилиан	
С. 11	Кир. и Мет.	23 Дезидер.	Вашари.
Ч. 12	Епиф. и Гер.	24 Јоана	
П. 13	Урбан	25 Урбан	1. У Заје- чару и Ива- њици; 9. у Крагујевцу и код Тршке цркве (окр. пожаревач.); 21. у Лозни- ци; 28. (о Спасов. дну) у Г. Мила- новцу.
С. 14	Исидор муч.	26 Филипа К.	
Н. 15	Духови	27 Едвард	
П. 16	Духов. Пон.	28 Вилхелм.	
В. 17	Андроника	29 Максим	
С. 18	Теод муч.	30 Феликс	
Ч. 19	Патрикіа	31 Авг. Пе.	
П. 20	Талалеу. м.	1 Никода	
С. 21	Еразма	2 Ђервн	
Н. 22	Св. свети	3 Тринид	
П. 23	Моханло	4 Карповије	
В. 24	Сидеон	5 Бонифар.	
С. 25	3-ће о. г. І. к.	6 Норнбер.	
Ч. 26	Кар. апос.	7 Роберт	
П. 27	Терапонта	8 Медар	
С. 28	Јоан еванг.	9 Фелиц.	
Н. 29	Теодос. мч.	10 Онофр	
П. 30	Исакіа дал.	11 Варнава	
В. 31	Ерміа апос.	12 Вислава	

ЈУНИЈЕ има 30 дана.

1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
С. 1	Юстин. м. ф.	13 Товіе	☾ Прва четврт 8. у 34 мин. по- сле по ноћи.
Ч. 2	Ник. пат. к.	14 Василије	
П. 3	Лукил. муч.	15 Вит.	
С. 4	Митрф. пан.	16 Юстин	
Н. 5	Дор. е. тир.	17 Адолф	☾ Пунме- сец 16. у 4 сата 24 мин. из јутра.
П. 6	Висар. чуд.	18 Марцел	
В. 7	Теодот. еп.	19 Гервас	
С. 8	Проконив в.	20 Силвера	
Ч. 9	Кир. е. ал.	21 Алозіе	☾ Послед- ња четврт 23. у 2 сата 53 м. по подне.
П. 10	Тимот. е. п.	22 Паулина	
С. 11	Вартом. и. В.	23 Василије	
Н. 12	Онуф. вел.	24 Јоаня кр.	
П. 13	Акилин. мч.	25 Проспер.	☾ Новме- сец 30. у 6 сати 24 мин. из јутра.
В. 14	Елис. прор	26 Јоан и П.	
С. 15	Видов-дан	27 Ладисл.	
Ч. 16	Тихон чуд.	28 Лв Јозуо.	
П. 17	Мануил и С.	29 Пет. Пав.	Вашари. 7. (о Тро- ницама) у Ћу- прији; 15. у Крушевцу и Обреновцу (Палежу); 24 у Карановцу; 29. у Поже- ги (ужички о- круг) и у Пожаревцу.
С. 18	Леон. муч. е.	30 Павле	
Н. 19	Јуда бр. г.	1 Тринит	
П. 20	Мет. е. пат.	2 Јувеналије	
В. 21	Јулиан тар.	3 Корнелије	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
С. 22	Евсев. е. с.	4 Удаахрих	
Ч. 23	Агрип. мчн.	5 Филомен	
П. 24	Иван дан.	6 Исаи. пр.	
С. 25	Феврон. мч.	7 Вилибал.	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
Н. 26	Давид преп.	8 Килијан	
П. 27	Самп. стр.	9 Лукреција	
В. 28	Кир. и І. бес.	10 Амалія	
С. 29	Петровдан.	11 Пинус	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
Ч. 30	Соб. 12 ап.	12 Хенрих	

ЈУЛИЈЕ има 31 дан.

1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
П. 1	Коз. и Дам.	13 Маргар.	☾ Прва четврт 7. у 4 сата 32 мин. по подне.
С. 2	Пол. р. Бог.	14 Бонавент	
Н. 3	Јакинџ муч.	15 Раздѣла	☾ Пунме- сец 15. у 5 сати 2 мин. по подне
П. 4	Андр. ар. к.	16 Фауст	
В. 5	Атан. атон.	17 Алексіе	☾ Послед- ња четврт 22 у 8 сати 5. м. у вече.
С. 6	Сисов вел.	18 Арнолд	
Ч. 7	Тома и Ак.	19 Винценц	☾ Новме- сец 29. у 3 сата 25 мин. по подне.
П. 8	Прок. влкм.	20 Иліа пр.	
С. 9	Пан. е. тав.	21 Данило п.	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
Н. 10	Леонит. и С.	22 Марія М.	
П. 11	Евфим. муч.	23 Ливоріе	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
В. 12	Прок. и Ил.	24 Христина	
С. 13	Соб. ар. Г.	25 Јаков	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
Ч. 14	Акила апос.	26 Ана	
П. 15	Кирик и Јул.	27 Пантел.	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
С. 16	Атин. свшм.	28 Иноцент	
Н. 17	Марина вел.	29 Беатрикс	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
П. 18	Јакинџ и Ем.	30 Абдон	
В. 19	Макр. и Діе	31 Игњатије	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
С. 20	Иліа дан.	1 Петар	
Ч. 21	Сямеун ст.	2 Ханибал	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
П. 22	Марія Маг.	3 Август	
С. 23	Трофим и Т.	4 Доминик	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
Н. 24	Христин. мч	5 Марія Ш	
П. 25	Ус. св. Ане	6	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
В. 26	Ермола св.	7 Каетан	
С. 27	Пантелеим.	8 Кириак	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
Ч. 28	Прох. и Ник.	9 Роман	
П. 29	Калин. муч.	10 Лаврент.	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина
С. 30	Ангелин. д.	11 Сосана	
Н. 31	Евдоким	12 Клара	Вашари. 13. у Аран- ђеловцу (Вр- бица, окр. Крагујев.), у Петки (бео- градско ок- ружје), и у Свилајинцу; 20. у Ваље- ву и у Ња- жевцу; 27. у Јагодина

АВГУСТ има 31 дан.

1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
П. 1	Прон. чес. †	13 Иполит	☾ Прва четврт 6. у 10 сати и 5. м. пре подне.
В. 2	пр. м. с. Ст.	14 Евсевіе	
С. 3	Исак. и Фав.	15 Госпођа.	
Ч. 4	Іамвл. и М.	16 Рохус	
П. 5	Евсигіе муч.	17 Бертрам	
С. 6	Преобр.	18 Елена ц.	
Н. 7	Дометіе муч.	19 Лудвик	☾ Пун ме. сец 14. у 4 сата 23 мин. из јутра.
П. 8	Емилијан еп.	20 Стефан к.	
В. 9	Матіе апос.	21 Балдуин	
С. 10	Лаврен. ар.	22 Тимотіе	
Ч. 11	Евнл мучен.	23 Филип	
П. 12	Фотіе и Ан	24 Вартоло.	
С. 13	Максим исп.	25 Будвик к.	☾ Послед- ња четврт 21. у 58 м. по- сле по ноћи.
Н. 14	Михія прор.	26 Самуило	
П. 15	В. Госпођа.	27 Јозиф	
В. 16	Св. вер. уб.	28 Август	
С. 17	Мирон муч.	29 Усѣв. Јо.	
Ч. 18	Флор. и Ла.	30 Розалія	
П. 19	Андрія стр.	31 Раймунд	☾ Нов ме- сец 28. у 3 сата 4 м. по- сле по ноћи.
С. 20	Самуило пр.	1 Егодија	
Н. 21	Тадія апос.	2 Рахила	
П. 22	Агатон. мч.	3 Мансвет	
В. 23	Луп мучен.	4 Розалія	
С. 24	Евтих свш.	5 Викентіе	
Ч. 25	Тит апостол	6 Захаріе	☾ Вашари 10. у Бео- граду. 15. у Варварину код Беле Цркве (окр. јагодинско.); 29. у Зајеча- ру.
П. 26	Андр. и Нат.	7 Регина	
С. 27	Пимен вел.	8 Марија	
Н. 28	Мојсѣ Мур.	9 Гартон	
П. 29	Усекованѣ.	10 Никола	
В. 30	Алек. и Јо.	11 Емилија	
С. 31	Чач. поа. Б.	12 Товіе	

СЕПТЕМБАР има 30 дана.

1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
Ч. 1	Сим. столп.	13 Маурикіе	☾ Прва четврт 5. у 4 сата 17 м. из јутра.
П. 2	Маман. муч.	14 Крстов-д.	
С. 3	Ант. и Теок.	15 Никодим	
Н. 4	Вав. и Мой.	16 Лудмила	
П. 5	Захарія пр.	17 Ламберт	
В. 6	Еедок. муч.	18 Титус	
С. 7	Созонт муч.	19 Константин	☾ Пун ме- сец 12. у 2 сата 55 мин. по подне.
Ч. 8	Мала Госп.	20 Евстат.	
П. 9	Іоаким и Ана	21 Матіе	
С. 10	Минод. муч.	22 Маврикіе	
Н. 11	Теодора ал.	23 Текла	
П. 12	Антон. свш.	24 Герхард	
В. 13	Корнил. сот.	25 Евсевіе	☾ Послед- ња четврт 19 у 6 сати 58 мин. из јут- ра.
С. 14	Крстовдан.	26 Іустин	
Ч. 15	Никита вел.	27 Адолаф	
П. 16	Евфим. вел.	28 Венцесл.	
С. 17	Софіја муч.	29 Миханл	
Н. 18	Евмен. чуд. г	30 Оноріе	☾ Нов ме- сец 26 у 5 сати 47 мин. у вече.
П. 19	Троф. и Сав.	1 Рем.	
В. 20	Евстат. вел.	2 Кеодегар	
С. 21	Кодрат ап.	3 Ландит	
Ч. 22	Фока и п. І.	4 Франц	
П. 23	Зач. Іов. кр.	5 Плакида	
С. 24	Сим. кр. ср.	6 Фридер.	☾ Вашари. 8. у Него- тини и То- пола (окр. Крагујев.) 14. у Делиграду и у Палан- ки (окр. Сме- дер.); 29 у Ваљеву.
Н. 25	Евфросинія	7 Іустин	
П. 26	Пр. ев. Іоа.	8 Бргита	
В. 27	Калист. мчн.	9 Двонисіе	
С. 28	Харит. исп.	10 Франц	
Ч. 29	Миол дан	11 Фирмин	
П. 30	Григ. свшм.	12 Максим.	

ОКТОБАР има 31 дан.

1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
С.	1	Покров бог.	13 Коломан
Н.	2	Кип. свшмч.	14 Калист
П.	3	Дионис. ар.	15 Терезія
В.	4	Стеф. Шч.	16 Галуе
С.	5	Карит. мчн.	17 Хедвига
Ч.	6	Тома апост.	18 Лук. ев.
П.	7	Сенг. и Вакх	19 Фердин.
С.	8	Пелагія	20 Венделан
Н.	9	Ст. дес. срб.	21 Урсула
П.	10	Евлам. муч.	22 Кордула.
В.	11	Филип апос.	23 Јоан врс
С.	12	Пров и Тар.	24 Рафана
Ч.	13	Кар. и Пап.	25 Христин.
П.	14	Параскева	26 Димитріє
С.	15	Євтим. и Лу.	27 Савин
Н.	16	Бонгин муч.	28 Сим. и І.
П.	17	Осіє прор.	29 Зинобія
В.	18	Лука еван.	30 Клаудіє
С.	19	Јона прор.	31 Волфганг
Ч.	20	Артем. влм.	1 Св. Свети
П.	21	Иларіо. вел.	2 Све душе
С.	22	Ав. еп. брап.	3 Теофила
Н.	23	Іак. бр. бож.	4 Кара
П.	24	Арета муч.	5 Емерих
В.	25	Мар. и Мар.	6 Готфрид
С.	26	Митровдан.	7 Теодор
Ч.	27	Нес. мучен.	8 Трифун
П.	28	Арс. срр. ар.	9 Мартин
С.	29	Анастат. мч.	10 Емилиан
Н.	30	Стах. и Ам.	11 Енгелберт
П.	31	Мил. кр. ср.	12 Леонард

☾ Прва
четврт 4 у 10
сати 13 мин
у вече.

☾ Пун ме-
сец 12. у 1
сат 2 мин.
после по но-
ћи.

☾ Послед-
ња четврт 18.
у 3 сата 25
мин. после
подне.

☾ Нов ме-
сец 26. у 11
сати 14 мин.
пре подне.

Вашари

9. у То-
полицу код
Шапца; 14.
у Цараџицу;
16. у Бео-
граду.

НОВЕМБАР има 30 дана.

1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
В.	1	Козма и Дам.	13 Станисл.
С.	2	Акинд. мчн.	14 Серафим.
Ч.	3	Акепс. мчн.	15 Леополд
П.	4	Јоанн. вел.	16 Едмунд
С.	5	Галакт. мчн.	17 Григорія
Н.	6	Павле п. к.	18 Елисау.
П.	7	Лазар песн.	19 Феликс
В.	8	Св. Аранџел	20 Ваведен.
С.	9	Онисиф. мч.	21 Цецилія
Ч.	10	Ераст муч.	22 Климент
П.	11	Стеф. дечан.	23 Јоан Фл.
С.	12	Јоан мвло.	24 Евгениє
Н.	13	Филип апос.	25 Екатерина
П.	14	Гур. (пос. 6).	26 Конрад
В.	15	Матіє еван.	27 Виргиліє
С.	16	Григор. нео.	28 Состен
Ч.	17	Платон и Р.	29 Сатурніє
П.	18	Авдіє прор.	30 Андр. ап.
С.	19	Јоан златоу.	1 Нат.
Н.	20	Григ. Декап.	2 Димитріє
П.	21	Ваведеніє.	3 Фран. К.
В.	22	Филип. апос.	4 Варвара
С.	23	Амфил. е. и.	5 Сава
Ч.	24	Екатер. вл.	6 Никола
П.	25	Клим. п. р.	7 Амвросіє
С.	26	Алипіє стол.	8 Готфрид
П.	27	Стеф. нов. м.	9 Леокадіє
В.	28	Парам муч.	10 Іудита
С.	29	Яков перс.	11 Дамас
С.	30	Прв. Андрея.	12 Максент.

☾ Прва
четврт 3. у 2
сата 56 мин.
после подне.

☾ Пун ме-
сец 10. у 11
сати 4 мин.
пре подне.

☾ Послед-
ња четврт 17.
у 3 сата 54
мин. из јут-
ра.

☾ Нов ме-
сец 25. у 6.
сати 14 мин.
из јутра.

Вашари

8. у Палан-
ки и у Сви-
лајинцу.

ДЕКЕМБАР има 31 дан.

1866.

дани	по старом	по новом	мене месечне
Ч.	1	Наум прор.	13 Луція
П	2	Урош ц. ср.	14 Спирид.
С.	3	Софон. пр.	15 Валеріє
Н.	4	Вар. влмуч.	16 Албин
П	5	Сава освеш.	17 Лазар
В.	6	Свет. Никола	18 Грациан
С.	7	Амвр. е. м.	19 Немесіє
Ч.	8	Патапіє	20 Амон
П	9	Зач. Вогор.	21 Том. ап.
С.	10	Іоан д. срб.	22 Беат
Н.	11	Данило ст.	23 Викторія
П	12	Спир. еп. п.	24 Ад. и Ев
В.	13	Евст. (п. м.)	25 Рож. Хр.
С.	14	Тирс и Лев.	26 Стеф. Ар.
Ч.	15	Елевт. свш.	27 Іоан ван.
П	16	Агія прор.	28 Прав. мл.
С.	17	Данило пр.	29 Тома
Н.	18	Севастіан м.	30 Дав. крал
П	19	Вонифат. м.	31 Силвестр
В.	20	Игњат бог.	1 Јануар
С.	21	Іуліяна муч.	2 Макаріє
Ч.	22	Анас. влмч.	3 Геновева
П	23	Теод. и Гел.	4 Тит
С.	24	Евген. муч.	5 Телесфор
Н.	25	Стефан Ар.	6 Ш. Краля
П.	26	Собор. Бог.	7 Меланія
В.	27	Рожд. Хр.	8 Северин
С.	28	Дв. хил. мч.	9 Іуліан
Ч.	29	14 тисящ. м.	10 Пав. пус.
П	30	Анисија муч.	11 Хигинія
С.	31	Меланіарим.	12 Ернест

☾ Прва
четврт 3. у
5 сати 32 мин
из јутра.

☾ Пун ме-
сец 9. у 9
сати 23 мин.
у вече.

☾ Послед-
ња четврт 15.
у 8 сати 12
мин у вече.

☾ Нов ме-
сец 22 у по
ноћи.

Вашари.

29. у Лајп-
цигу.

Сунце с планетама.

☉	Сунце.	♂	Марс.	♄	Веста.
☿	Меркур.	♀	Церера.	♃	Јупитер.
♀	Венера.	♀	Палада.	♄	Сатурн.
♂	Земља.	♂	Јунона.	♂	Уран.

Знаци.

♈	Ован.	♏	Теразије.
♉	Телац.	♐	Скорпија.
♊	Близанци.	♑	Стрелац.
♋	Рак.	♒	Козерог.
♌	Лав.	♓	Водолија.
♍	Дева.	♐	Рибе.

Четири астрономска времена годишња.

Пролеће	почиње	8. Марта
Лето	"	9. Јунија
Јесен	"	11. Септембра.
Зима	"	9. Децембра.

Помрачења.

Ове године биће пет помрачења: помрачење се трипут сунце и двапут месец; али ће се код нас видети само мало сунчевог помрачења од 24. Септембра и мало месечевог помрачења од 10. Фебруара.

Прво помрачење сунца биће 4. Марта и видеће се у северној Азији и у северозападној Америци; друго ће бити 3. Априла и видеће се само на јужном мору и у јужној Аустралији, а треће ће бити 26. Септембра и то ће бити доста далеко од нас; једва ако се могне у вече на заходу опазити.

Прво помрачење месеца биће изјутра 19. Фебруара месец ће се почети помрачавати у 4 сата и 34. мин. а заћи ће кад буде сасвим помрачен. Друго помрачење месеца биће 12. Септембра после подне и видеће се само у јужној Азији, Аустралији и на западном крају северне Америке.

РОДОСЛОВ

ВЛАДАЛАЧКОГ ДОМА СРПСКОГ.

МИХАИЛО М. ОБРЕНОВИЋ III., владајући кнез српски, рођен у Крагујевцу, 4. Септ. 1823. год., наследио је престол српски први пут после смрти брата свога, блаженоуснувшиг кнеза Милана М. Обреновића II., 26. Јунија 1839., владавши до 25. Августа 1842. год., а други пут после смрти отца свога, блажене памети кнеза Милоша Обреновића I., лицем на Крстов-дан 1860. године. Ступио је у брак на Илин-дан 1853. године.

ЈУЛИЈА М. ОБРЕНОВИЋ, кнегиња српска, рођена 14. Августа 1831. године, од племена Сибињанин Јанка (грофа Хуњада).

ПЕТРИЈА, сестра кнежева, рођена у Брусници, 24. Јунија 1808., год. удата за Тодора Х. Бајића Варадског.

НЕШТО О ФОТОГРАФИЈИ,

КАКО СЕ УПОТРЕБЉАВА У ЖИВОТУ У ЕНГЛЕСКОЈ И АМЕРИЦИ.

Онако као што је с парним машинама и с железним путовима, с двама највећим проналасцима данашњег века, у северној Америци је и Енглеској и с телеграфом и с фотографијом. Ни то двоје није нигде толико у живот уведено, колико у те две земље, у којима се вазда уводе у живот највеће мисли. Што је најчудније, тамо се фотографија употребљава у животу и за оно, за које као да није никад ни створена, јер се у Европи фотографија и данас употребљава само за вештину и њезине послове.

У Америци се фотографијом не служи само наука него и занат, и то је најдивније чудо. У Бечу, Берлину, Дрезђанима и Паризу фотографијом се служе те ваде на хартију и разносе живописачке вештачке створове из свију времена, а у Америци је она начин на који трговци разбирају физиономички лица, која с њима

посла имају, тамо фабриканат и купац с фотографије учи најтежу вештину, да позна с лица људе, с којима тргује. Ван тога Американци однесоше камару обскуру на бојно поље, винуше се с њоме у ваздушним балонима на висине, одоше у звездарске куле.

Да би могли читаоци макар колико себи представити, у коликој се грдној мери у Америци ради на фотографији, да им покажемо колико сваке године самог материјала на то потроше.

Саме хартије за фотографију изнесе се из Француске и Немачке у Америку преко године петнаест хиљада рисова. Рачуна се, да треба да носе јајца десет хиљада американских кокошију, да би било довољно беланцета, које треба преко године за прилепљивање танког фотографског папира на подлоге. Али то је још ситница, и читалац ће моћи схватити огромни развитак фотографске радње тек кад му кажемо да се у северним американским државама потроши преко године на фотографске препарате десет тона сребра и по тоне злата.

Ако би ко рад био знати како изгледају фотографичке раднице у Америци, казаћемо му о једној из Новог Јорка.

У тој огромној радници, у којој је деоба радње истерана на највећи врх, посао се врши за чудо лако и хитро. Та радница је сушта

фабрика. Једна мала девојчица, којој је посао вас дан прилепљивати танке фотографисане хартице на картоне, клела се, да од оног часа кад је дошла у фотографску ту фабрику није никад видела очима кемички процес, којим се вади лик са стаклета. А мрачна соба у којој се то ради била је далеко од ње само два три корака.

Слике, које су у фотографској тој радници стављене на углед, могу занимати врло знаменитом и психологичком штудијом. Ту ћеш наћи фотографисаних људи свакога века, почевши од детешцета на рукама дадиљиним па до оседелог старца; наћи ћеш младих девојака на које се истом осмехнуло пролеће и маторих жена у којих је већ толико бора на лицу колико пукотина на растовој кори. И сунце је на свом месту и са својом снагом прави Рембран и оно се надмеће да изведе и најситнију бору старачкога лица с оном големом пажњом, која је до страха дотерала. Фотографија с таквога оригинала долази налик на пустошне морске брегове, на којима се по песку познаје траг од тица, свакојаке животиње па и од кишних капаља.

У осталом ваљда фотографија тајни ко је какав? Ваљда ће положај и стајање, накит, црте на лицу сакрити ко је управо онај који се фотографисао. Лик не лаже никад пред по-

знавачем. И лица, која се претварају да се умиљавају или да су набусита, да су ђенијална или дипломатична, не ће с тиме у фотографији проћи; опазн се то претварање; притворан добар изглед, било то у мушкога било у женскога, који је само за оно време док се пред фотографијом стоји, друкчије ће изгледати на хартији него истинит. Што је средње, само ће се одати шта је, макар колико хтелo да вреди за нешто лепше и веће. Ту је заман све. Прзница и завидљивац, честит човек и неваљалац одају се фотографијом тако као својим говором. Има беспосличара, који косу настављају, који чело оћелаве, не би ли их само свет држао за ђенијалне, али то ништа не помаже, јер се у целом стасу и држању не може сакрити простачина и обичност. Унутрашња немоћ без воље и без мисли не да се лако скрити, па макар се тога ради навлачили поврх уста незнам колики бркови!!

Нема сумње, да су сви делови лица међусобом у тесном сношају и да су у свези с карактером дотичнога лица. Може лако бити да је само једна црта, или још лакше да је мален делић од те једне црте већи издајник карактера оног лица него све друго. А та црта најчешће се налази на устима и око крајева где су усне састављене. На том се месту састаје највише мишића из мяса на лицу те с

тога осећања и страсти, потакнуте унутрашњошћу човечијом кроз толике године живота оставе ту највише последица. Скоро по палца пречника оног, који је провучен местом на ком се две уснице састају, јесте главно чим се унутрашњост издаје.

С фотографисаних слика се може научити далеко више ствари, и научити много брже него штудијом са живих ликова. С те стране много служи на олакшицу та околност, што можемо једну особу имати у више положаја и из различног доба у један мах пред собом. Кад погледамо на један лик, чини нам се да је то суште лице познатог нам овог и овог, и да је погођено тако као да је онај сам ту. А друга слика истога тог човека показује нам га са свим с другом изјавом на лицу, која је мимо тота карактеристична онолико колико и прва. Трећа и четврта слика увериће нас, да наш познаник није баш увек једнак био, у толико што му се лице мењало силно према унутрашњим мислима и осећањима, којима се показивала његова природа.

После непрестаног посматрања за више година све помоћу фотографије показале се на свет нови резултати, који ће имати силан интерес за физиолога и моралисту. Али томе треба више времена, јер да би се такој штудији подигао јак темељ и она добро утврдила,

требало би сачувати у фотографијама цео један нараштај од колевке до гроба!

Могућно је на овај начин ухватити до најмањих ситница и то, шта време чини у цртама на лицу. Сlike једнога истог, извађене кроз неколико година и у најзнаменитије часове живота, показале би вештом посматрању како је природа верна, кад вади на хартију оне знаке у којима се огледају последице времена.

На тој истој материји могу се чинити друга посматрања о томе, шта карактер чини на промену у цртама. Нека се ко само задуби у посматрање какве галерије лупежа свакојакних, па ће, кад добро промотри све, брзо опазити које је слика најгорега и најзатуцанијега. А готово све те најнаказније црте од чега су другог постале до од безазлених црта детињих? Полицајски агенти по великим варошима знају у прсте какво је лице у обичнога варалице и одпадника. Да узмемо, нека би допале руку доброе физиологисти слике такога једног зликовца од безазленог детињства па до неког валиког крвног дела, и сумње нема, да би он по промени у цртама на тим сликама из различних времена могао погодити, кад се онај први пут зла прихватио, кад се сасвим у злу окорео; нашао би пак, што је најважније! знаке који показују, у које су доба пали најважнији тренутци моралних преврата и несрећа. С друге

стрaне би била далеко важнија штудија — кад би се могао проматрати по томе начину карактер каквог запушеног и поквареног дечака, како се под надзором паметног руковође и покрај праве родитељске неге уз поправку и напредак унутрашњег стања мења и сами спољашњи његов облик. Лице као да се обасјава, чело се диже у вис, у око можеш гледати колико хоћеш и задубити се у њ колико ти драго, на устима је радост и задовољство... То су људи огледали и заведењима за поправку и одгајивање запуштених и покварених дечака и доказана је ствар, да се ни у чему не показује јасније чудан учин моралног одгајивања као на двама сликама тако упоређеним. „Ево ове, а ево ти ове... па гледај!“... И ти гледаш у лик момчета истом доведеног у заведење онако како га је полицај на улици ухватио кад је некое безобразно турнио руку у џеп да га покраде — и гледаш у лик истог тога како је уредан, чист, племенит, како оставља завод, да иде у свет и заузме себи место, на које му даје право пристojност и вредноћа.

Таке би се штудије могле терати у бесконачност, само чувајући се претеривања у смишљању и погађању; јер би и сама психологичка закључења без поузданих основа могла навести на рђаво знаменовање карактера, могла би какву племениту природу наћи где је толико нема,

могла би другу, која није ни мало племенита, начинити племенитом.

Доста да је у Америци овако физиологичко разбирање ушло управо рећи у моду, да је фотографији дало велики полет. Него се Американци нису ни ту уставили. Покрај војне домаће, покрај војне најстрашније од свију што их је икад било у свету, зар им је тешко било доћи на мисао да похватају фотографијом њене најтугаљивије тренутке. У неколико десетина слика извађено је бојно поље на Антјетама онако страшно као што је у природи, као што је било после боја 5. Септембра 1862. Један је фотограф из Новог Јорка стекао себи тужну заслугу што је начинио те слике. Кажу, да су те слике такве, да се многи од њих окренуо од страха, многи је склапао очи не би ли их заборавио; о њима није могућно мислити а да човек не букне осудом и презирањем, да се управо не гади оних, који су узрок тој несрећној војни. Те су слике тако блиске истинитости, тако су истину извеле на хартију, да њих чисто не може сваки мирно ни појмити, и оне гомиле мртвих телеса, локве крви, и тешки рањеници, који уздишу за капљом воде или земљу под собом копају, као да ће поглавито бити за живописца који бојеве исписује. Што су у Европи славни живописци сликали бојеве, оно су само лепе епопеје, али истините слике, слике које верно

изводе сушту ствар, ствара само најстрашнији али и најбољи живописац природни: сунце...

Сад да се окренемо с тамних слика, па да погледамо на балон који се под небесима вијуга, да видимо како се одатле ваде слике. Тиме су на гласу Кинг и Блек.

Из њихове је раднице изашла једна фотографија на којој је изведен Бостон с оног погледа, с којег на њ орлови и дивље тице гледају а не с оног, с којег гледа Бостонац са свог крова или с црквене куле.

Димњаци на крововима, којих је без броја, све је што задржава гледаоца на средини слике, а што су ближи крајеви, све су црте тамније, магловитије и замршеније. На једном крају нешто се црни замрчено, и то је вода, а на њој се види као нека маглица: лађа с једрима. По мишљењу зналаца први је тај оглед испиао добро, а истом сад настаје надање да ће се у том погледу још и више учинити.

Али кад бродар по ваздуху с небеских висина гледа на нашу земљу и летећи хвата њену слику на плочицу — астроном са својих звездарских кула фотографише небеска телеса на таблице, које меће испод онога што је у телескоп с неба похватао. Доктор Драпер начинио је један велики телескоп са сребрним рефлектором и на осетљиве плоче похватао је из дана у дан све промене месеца за двадесет дана.

Копирање докумената, старих писама и натписа фотографијом одавна је и у Европи већ добро позната ствар.

Уз вино.

(Дела Ј. Суботића, Лирске песме.)

I.

Зашто да се ја бринем,
 Зашт' да се печалим,
 Зашт' овај свет рђави
 Још већма да кварим?

Та нисам ја дошао
 На овај свет бели,
 Да у туги несносној
 Век проводим цели!

На радост је човека
 Створила судбина
 Зато му је радости
 Поклонила вина.

Зато му је веселе
 Песме дала гласе,
 Да разведри облачне
 Овог света часе.

Нека плаче, ко воли,
 Ја ћу да попевам,
 И са старим матејцем
 Ведре прси згревам!

Куцнућу се с комшијом
 И с десна и с лева,
 Ја ћу њему певати,
 Он нек ми одпева!

II.

Ој чашице моја мала,
 На теби се чудо збило,
 У теби је тајна сила,
 Само небо ту је свило.

Од врх врха до дна твога
 Тешко с' једна смешта шака,
 Без уштрба мозга свога
 Испиће те стара бака.

Па с' и опет брига свака
 У твој плитком крилу дави,
 Те постаје глава лака,
 Око срца лед се крави.

А на бистром твојм таласу
 Чак у небо стиже душа,
 Анђелском се дивн гласу
 И сладости рајске куша.

Те се тако славно каже,
Да у твоју малу справу
Сам Бог силу ту полаже,
Да разведри људску главу.

✓ Мируј, мируј срце моје!

(Првенац П. Прерадовића.)

Ко је срце, у те дирн'о,
Да си тако сад немирно?
Као птица у затвори
За светом те жеља мори:
Ниј' у свету *небо* твоје.

Мируј, мируј срце моје!

Не ударај тако јако,
Разбит' можеш прси лако:
Преслабе су, измучене,
А да пукну, без копрене
Биле б' горке *ране* твоје.

Мируј, мируј срце моје!

Ах стани се у твој куту,
И прегори жељу љуту;
Тошле су ти ове груди,
Себични су вани људи:
Сваки грсеје срце своје.

Мируј, мируј срце моје!

О мани се света мани,
У болести шта ћеш вани?

Свет *болује* век до века,
Ни сам за се *нема* лека,
Камо л' за бол ране твоје.
Мируј, мируј срце моје!

Ти б' у свету *рошче* било,
Плачућ' праге облазило,
Свак би мислио, да ти треба
За утеху *мрва* хлеба.
Ко б' разум'о *сузе* твоје?
Мируј, мируј срце моје!

Знам ја, ти би мах на врата,
Полетело *твога* злата.
Није Милка твоја више,
Већ за *другог* она дише,
Други ужива злато твоје.
Мируј, мируј срце моје.

Поскочи момо . . .

(Из песама Ј. Илића.)

„Поскочи, момо, поскочи,
Рујно ми винце наточи,
Даћу ти пуце сребрено
И вито перо злаћено!“

„Немогу, момче, немогу,
Братац ми стао на ногу!“

Ој јагње бело, пребело,
Поведи коло весело!

„Поскочи, момо, поскочи,
 Рујно ми винце натоци,
 Даћу ти низу дуката
 И мога коња ђогата!“
 „Немогу, момче, немогу!
 Татко ми стао на ногу!“
 Ој јагње бело, пребело,
 Поведи коло весело!

„Поскочи, момо, поскочи,
 Рујно ми винце натоци,
 Поводем тебе, нег' себе!“
 Даћу ја мене за тебе!“
 Три плота мома прескочи,
 Момчету винца натоци:
 Ој јагње бело пребело,
 Поведи коло весело!

Три мане.

(Нар. песма. Вук, књ. I.)

Узабра стручак до земље,
 Дадо га драгој до себе,
 Закле је небом и земљом
 Љуби ли још ког до мене.
 „Тако ми неба и земље!
 Не љубим никог до тебе,
 А од сад не ћу ни тебе;

На теби кажу три мане:
 Једна је мана на теби,
 Што си ми мален, премален,
 Друга је мана на теби,
 Што си ми танак, претанак,
 Трећа је мана на теби,
 Што си ми блеђан, преблеђан.“
 Ако сам мален, премален,
 Моме сам коњу лагахан;
 Ако сам танак, претанак,
 А ја сам рода господска;
 А што сам блеђан, преблеђан,
 Многе сам школе учио.

СНОВИ.

Само наука о души и то која је основана на анатомији (познавању човечијег тела) и физиологији (познавању живих органичких телеса у јестаству), или другим речима: само френологија (наука о мозгу) јесте у стању показати што научно о појавима душевног живота уопште, па и особено о сновима. Ко говори о духу, па сасвим на страну забацује телесност, тај напушта и једину рукатку, за коју се да дух тврдо и темељно ухватити. С практичне стране узимајући, у животу се не даду одвојити једно од другог тело и душа, телесност и дух. Чим се они једно од другог одвоје, одмах долази смрт. Они се даду одвојити само у уму, као што то није тешко разумети, јер чим две речи значе различне ствари, таки не могу значити једно исто.

У френологији и налазимо довољна одговора о сновима. Спавање је стање у ком мозак почива. Ако је спавање сасвим тврдо, не сања се ништа, јер се одмарају сви органи мозга. Али, што је више органа мозга узнемирено, и снови су могућнији и јаснији, и ликови

су који се снивају оштрији и одређенији, силнија је снага оних будних органа, који снове маме. А чим се сви органи избуде и ми се пробудимо; и тада наравно свака сила нашега духа већ као обично врши свој посао.

Али како да нам се снига. те смо у сну час старији час млађи, како ли је, те су снови, штоно реч, час у садашњости, час опет у прошлости ближој или удаљенијој?

Деси се на прилику те човек од 60 година снi штогод, што се могло десити у његово млађе доба, а то је одмакнуто за својих 10, 20, 30, 40 и више година. Што се год човеку у животу деси, оно остане забележено у мозгу, те по томе мозак се створи чисто као потпуна архива свију упечатака, који су се у животу могли десити. Што је год мозак у кога финији, еластичнији и јачи, то су писмена у тој архиви нашег живота чистија и разговетнија за читање. А што је опет мозак по својој маси грубљи, недотупавнији и слабији, и она су писмена нејаснија, замршенија и неразговетнија. Кад је човек будан и добро здрав и крепак, он влада добро целом том својом духовном архивом. Кад је пак успаван, онда влада у толико њоме, колико му могу на расположење ставити неуспавани органи његови. Што је

који сан живљи, они органи морају развијати то свежију снагу. А што је који сан неразговорнији и деловање је оних органа тим слабије. И тако су обично они снови најживљи, у којима се снови стање какво, које је најближе садашњости. У такоме сну за цело они будни органи држе ону ствар као да бива; снови пак о староме и прошастом чему долазе на среду слабије и по томе кад се они сањају и они органи нису у онако живосном деловању као пређе. У првом случају раскрыљени су и читају се с краја на крај сви листови духовне архиве, у другом пак раскрыљени су само неки; многи су пак заклопљени.

Различност снова зависи већином од различности органа, који су у сањању обузети будноћом, и који снове чине. Ако су на прилику у кога човека кад спава будни органи нагона за борење и разговарање, а успавани органи за размишљање и осећање, онда ће и постајати снови у којима се он бори и бије. — Ако ли су будни органи добре воље, надања, свести, а успавани органи телесне осетљивости, човеку ће се сањати што од душевности, нити ће те снове мутити и реметити какве жудње. Ако ли је будан орган тајне љубави, а спавају органи виших осећања и размишљања и сањаће се наслада,

коју у сањању више душевне моћи никад не допуштају, само кад су будне.

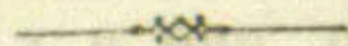
Они органи, који су се обдан врло употребљавали, те им попреко треба почивање, а није се с употребљавањем терало дотле да би се могли раздражити, прво и засне.

Крв у телу јури увек на ону страну, на којој је надражење. Који се органи у већем степену раздражују, те по томе на њих и крв већма јури, то и после траје, и због тога, што крв у њих сваки час придолази и одлази, они се дуго не могу смирити. Ето одкуд људи који много мисле, сладострастници, и страстни ловци чине оно, што им је навиком мило постало, све и у сну. Ма да сви остали органи почивају, опет органи мишљења, плодственог нагона, и нагона рушења могу остати сасвим у будном стању.

Ето тиме се опет објашњава, како сви снови имају свезе с духовним светом успаваног у неком степену, али ипак никада не могу да тај свет у његовој стварној потпуности изведу. — Гдекоји сања ствари, које будан не би никад учинио, јер би се тада десило довољно супротних разлога, који му не би допустили, а тих разлога на сну нема, јер спавају органи од којих они зависе.

Него свет, који се у сновима показује, увек показује оно, што би човек, који сања

у извесним приликама био кадар учинити. Тај свет дакле увек показује, да у неколико са свим тим има свезе и свест. Који органи по правилу у сновима својим деловањем одсеком превлађују, ти су и у будном стању јаки. И обратно: они органи, који ретко или никако у сну не долазе, нису силни ни кад су будни; немају никакве снаге.

КАЛУЂЕР.

Слика из времена око 1459 године.

Године 1458, двадесетого јануара, у четири сата ноћи, како пишу српски летописци, скончао се Лазар Бранковић, од последњих српских владалаца у странама с ове стране Дунава, који је био последњи наследник оне државне целине, што је скуп изабоја на Косову Лазарев син, Стеван Високи.

Тужан је то био дан.

Кад се управо ствар размотри, како је тада издахнуо Лазар, тако се за дуго после не поврати топла рука српског владоца на управу народом и земљом старих српских земаља. Један једини кршни крај на западном приморју зетском, Црна гора, што се држа на крвавом *ножу* све до последњег доба. А осим Црне горе, како се тада замоташе у црно крајњи спомени круне и царства Душанова и слобода српска, тако и осташе све до 1804 и 1815. А тада, угорама

шумадинским, огласи громка пушка револуцију и нов живот. Тада се поче бој на живот и на смрт, који се још није свршио; поврати се дневна светлост бар једном делу некадашње српске државе.

Лазар дође на престо иза оца свога, он окаља своју душу најцрњим грехом, отрова своју матер салатом, каковели Троношки летописац, али не поможе народу. Пука жеђ за господством не донесе му ништа, а он, размажено чедо тиранице гркиње, нити је умео, нити могао што учинити у онако време, какво је затекао ступивши на владу.

Него толико поможе погаженом народу, што начини мир с царем турским, што се одмори земља за његове кратке владе од насиља нових господара. Ако се у оно доба, кад се за време мира после бесних турских навала људи одмараху, и није могло у души ништа друго очекивати осим нових каквих год јада — опет узнемиреном срцу шта је милије од тишине, па макар се баш тврдо знало да је тренутна? Људи дахнуше духом, и ако се ни једноме није могао с чела дићи облак неверице и болног очекивања нових несрећа.

Јер — зар је могло то ровито, неодрешно стање до века тако остати, зар је могао лукави мир Лазарев заклопити за на-

век уста бесним турским султанима, у којих сила растијаше, а који се осим тога позиваху на наследство још после Стевана, сад су пак били готови и већма се позивати што за султана доведе љута њихова сила и невоља и Борђа Бранковића кћер Мару!.... Њима је требала Србија, то се лако видело, добро знало и за несумњиво лако могло држати. Иначе Турци нису тога ни мало тајили. Турци беху силни; не могаше им се онда лако никоја и ничија сила одупрети, па што су кога још трпели, беху ради да им се отворено признаје како то није за то што они ономе његово право поштују, него за то, што им је воља милост чинити, јер је лако у свако доба оно са свим покорити, што се не може из руке отети.

Стање беше такво, чему се дакле могло ту надати и најсмелије срце, шта је на томе темељу могао смишљати и најбољи јунак?.....

Већ се дошло до послетка и све што се чинило за оно мало времена, док турска навала још не беше поплавила српских земаља, само се од невоље чинило, чинило се, нек се животари. — Сваки је само више подронио онај крај одрона, који се

још држао нескрхан и на коме се налазила српска држава.

Једини наслон, који би за невољу још могао послужити српском државном животу и подупрети веру и поуздање народно, да баш са свим не малакше, а то српска властела, познато је ваљда свакоме каква је била. Живећи од вајкада једино готово својим племенским интересима, српска се властела гњечећи народ држаше у почетку двора, и временом потпомогнута једина заступаше народ и његову целину, дижући буне и мењајући владоце. Кад Душан учини својом огромном снагом онај величанствени мах, који диже државу по врх свега, кад се могаше доћи и личном заслугом до господства, властела се ућута, али пошто њега нестане, пошто му се расу силно царство, властела се одмах на ново поведе за својом старом страшћу служити себи. Изузетци остају изузетци и не чине правила. Без моралне снаге, које неимаху никако, они су морали онако чинити како су чинили, а што се тако десило — донесе то, да турској сили не беше јаким бедема — и да лако и продре.

Да су они мало мање марили за своје благо и господство, а мало више за народ може бити да би друкчије било!!...

I.

Кроз лепо Поморавље јахаше један коњаник.

Одело беше на њему властеоско, коњ зеленко под њим арапског соја, као огањ живи.

Срете једно стадо и пред стадом чобанина.

Овце иђаху мирно, чобанче весело дуваше у свиралу; није му било ни петнајест година.

— Чујеш, момче, повика властелински путник. Би ли знао пута у Гвозденовића дворе и је ли ово његова жуна?...

Момче се насмеја.

— Доиста си из далека, одговори оно, кад ни то не знаш.

Па га стаде мерити од главе до пете.

— Хоћеш ли казати, поче онај љутито. Је ли?... Сад ћу те камцијом.

— Кога?...

— Тебе проклето псето, зар се тако господа сусретају.

Момче разгорачи очи нањ, али се окрете брзо, успуза се као веверица уз једну стену, и озго — јер му се тамо ничим не могаше досадити — поче се плазити на путника.

Овај псујући на неком непознатом језику ожеже коња и оде даље, а дете оста гледајући за њим, све док се и последњи прамен магле од његовог зеленка опажао...

— Светска луда ли је, турчин ли је, говораше дете само у себи. Будала, не зна Гвозденовића двор, а уњ би и наша сеоска крива погодила; и као да ништа није ни било, оде даље за овцама...

Гвозденовић је био властелин у тој жупи, богат и силян властелин. Цела жупа беше његова, господство му се држало од старине, и његове куле и двори виђаху се из далека на једној главици.

Непознати, путник мало после онога, стиже куд је наумио.

Гвозденовић је баш тада славио славу.

Путник се јави слугама; он каза неколико речи, којима га је ваљало јавити господару.

Брже се вратише од господара гласи, непознати путник не чекаше, већ пун поуздања сукаше руком дугачке црне брке и брисаше марамом зној с чела.

Уведоше га на једна мала вратанца у доњу страну дворца, одмах на вратима сусрете га сам главом Гвозденовић.

Он је био висок, снажан и плећат чо-

век, масти на лицу плаве, косе риђе. Прсти му беху претрпани златним бурмама и прстењем, око паса му се блистао златан појас — Хаљине на њему беху све од млетачких најскупоценијих материја.

— Јеси ли ти слуга честитог падишаха, што се мој двор удостојио те почасти да му си на подове прах с твоје обуће стресе. Силна ли је милост падишахова кад шаље слуге своје с љубављу, где може с мачем све упропастити и покорити.

Он се дубоко клањаше пред преобученим Турчином.

— Ја сам честити Гвозденовићу! Ја ти носим поздраве од честитог цара, да помогнеш, не би ли се на миру свршило, што сабљом и крвљу и сутра може бити.

Гвозденовић одведе Турчина у једну малу склоњену собицу. Најскупоценији намештај онога времена беше ту раширен, злато и сребро блештало је, и беше просуто на све стране све, што само могаше дати старим властелима Византија и Млечић.

— Ту се одмори, честити слуго најбољега господара, а ја одох међу госте. Све ћеш чути што ти се зажуди, нема тајне за те код мене и у мојој кући, све ћеш имати, што ти срце зажели....

С лаким поклоном растаде се лукави властелин с уходом највећег крвника народног — па оде међу госте.

Турчин разгледаше богати намештај земље, коју ће ето скорим њихова сила поплавити, разгледаше меке диване и узглавља — мек одморник окрвављеноме ратнику. По дувару је висило најскупоценије оружје, из златних и сребрних ваза просипаху се ружични мириси, а на једном стоцу пенушило се наточено најлепше вино, што га је икад Крушевачка жупа могла родити.

Ту сведока не бејаше, ко је бранио Мухамедову поборнику да сркне забрањене сласти?...

Он отпаса сабљу, скиде калпак с мрским знаком часнога крста, који ага за невољу на себи ношаше. Распаса се, па се наслони на кадибли наслоне и златне чаше точаху му у уста кап по кап забрањене радости.

— О, дивна ли је ово земља, свети пророче, мучаше у заносу Мусломанин, красно ли је обдари Алах неизмерним дарима својим. Свака је стопа њихове земље за тефериш створе на, сваки кров крије најслађу хладовину.... А иза сваког прозора вире небесне очи најслађих хурија.... — Ако ме

очи не варају, ту до мене, ту стоји затворено божанско чељаде.... коме сам с пута видео само очи и само прамен свионе црне косе...

Срце му стаде силније куцати, рука страшно уздрхтана маши се на ново наточених чаша, и ага, занет, сркаше жељним уснама огњену сласт, коју му је пророк забранио. —

Горе на весељу са свим је друкчије изгледало.

У врх стола сеђаше калуђер; наоколо бејаху поседали главари и господа.

Лукави Гвозденовић чим се оздо вратио, тако прихвати пунану купу вина.

Гости поустајаше, домаћин је напијао.

— Браћо и господо, ова купа у здравље нашега пречаснога оца Калистрата; ја ти захваљујем, свети оче, што си зраком узвишене вере и науке твоје, којом те твоји труди, духом божијим надахнути, обдарише за скупом и узноју проведене ноћи, и мој двор обасјао. С тобом се у моју кућу нов благослов божји уселио; ти си твојом племенитом науком усадио корен свега честитог и доброга у моју децу, у мога сина. Бог — онај једини, пресвети и преблажени — свемогући творац и самодржац нека саслуша твоје молитве, нека испуни твоја надања, нека

наврши твоје најтоплије и прве жеље: јер те жеље желе само народу и вери добра, јер су твоје жеље жеље целог народа.

— Бог те саслушао! Да Бог да све тако било! Амин да Бог да, одговори други један властелин, који је баш супрот Гвозденовића стајао, па сад скочи, и куцаше се с њиме.

Сви гости повикаше гласно.

— Амин да Бог да.

— Божји благослов нек је на вама, свака ваша добра реч, којом мене поздрављате, поздрав је цркви, којој служим. Да сте благословени, никад с ваших племена не силазила благодет духа господњег — одговори калуђер.

Громовито Амин да Бог да! још један пут затресе огромне сводове Гвозденовићеве трпезарије и одјекиваше на све стране по двору.

Гвозденовић је стајао мирно.

Гости су били како који. У једних пламћаше на лицу јуначко надахнуће, које би онај час јурнуло на крвника, да потоцима крви сврши отегнуту препирку, отимање и комешање; у других се тајаше у очима подмукло лукавство, које сисаше огањ пламеног жара својих суседа, да њиме разгреје ледене прси своје, смишљајући по-

длу издају и срамотно одступање; у трећих се црташе на уснама горак осмех непомичног очајања, које, као љути болови најжешће костобоље, тако често пали срце несрећног очајника усред мирних ноћи, најлепших вечери и најслађега уживања!...

— Проклета папска вера, чујаше се глас на једној страни.

Двојица што сеђаху баш један крај другог згледаше се.

Гвозденовић приступи к њима.

— Што се обзирете? Проклета папска вера, да како! Ето и ја то говорим.

Онима се метијаху по памети куле и окови.

— Шта је? Чујемо и ми да Јелена хоће да се хвата за skut папи, не би ли се спасла од турчина. Ми не ћемо, не иде то тако, одзиваше се један од оне двојице.

— Не ћемо да како! Сав народ не ће, говори слободно, кога се бојиш; што зебеш?...

За столовима се на све стране грајало; као да на све стране беше један разговор, као да она на глас чувена реч поста зараза, која отрова све.

— Ено пуно Смедерево папских људи, да шта ви мислите, настави Гвозденовић.

Један од оне двојице шкргуташе зубима.

— Проклети издајници, живи их Бог убио, отимало се томе из узбуњених прсију.

Па он ућута, а образи му горејаху у живоме огњу.

Други гледаше преда се мучно ћутећи.

— Ја бар мислим, да тако што не би требало трпети, рећи ће Гвозденовић.

— Никако! одговори онај ватренији, ја волим и турску владу него слабе жене на престолу; од нас Срба већ свакојако нема ништа. Да ћемо пропасти, сад нам се зна у тврдо; шта ћемо се помоћи, што ће та пронаст бити баш сутра или данас!...

— Ваљда опет ни ти не ћеш држати баш тако. Мислити да не може од нас ништа бити, па се предати Турцима!

Онај га погледа оштро.

— Абоговић, да како! зачу се јачи глас с једне стране.

— Шта Абоговић?.... питаше Гвозденовић, и окреташе се онамо.

— С Јеленом доле, с издајницом доле: хоћемо човека на владу, хоћемо човека, који ће умети држати с Турцима мир.

— Да да, прихватаху на то неки с другог краја стола, којекоме гори глава од којекаквих сметених мисли, па ми да због њега гледамо, како нам се куће пале и дво-

ри и вароши робе. Ваља бити на миру с Турцима.

Чаше се извртаху.

— Оче Калистрате, запита Гвозденовић, шта ти велиш? Можемо ли трпети Јелену да свету цркву туђинцима издаје?...

Сви се згледаше.

— Де, шта ће рећи отац Калистрат, повикаше многи; збори оче Калистрате, ти си најученији између нас.

Седи калуђер маче мрко обрвама. —

Његово се лице узнемири, као да га љуте муке тиштаху.

— Браћо и синови свете цркве Христове! Тешко вама данас тражећи пријатеља, тешко оном, ко се о skut туђи обеси, који погледа на мрве с туђега стола, на очинке с туђега решета. Није добро погазити своју веру, зар може бити црњега и горег греха, али није добро ни турском пријатељству веровати. Своја вера и свој комад су најбоље узданице. Али ко ће ту паметовати?... Ко ће добро измеђ зала изабрати? Утопљеник се и за сламку хвата...

— Ваља у Смедерево, ваља поставити покрај Јелене Абоговића.

Калуђер махаше главом.

— Абоговић је турски пријатељ.

— Зар велики војвода деспота Лазара?...

Домаћи пријатељ.

— Абоговић је турски пријатељ, мени се на зло слути, говораше калуђер у ватри и јаким гласом, готово вичући. Његово се тело почињаше трести од узбуђења.

— Абоговић, Абоговић! грмљаше гомила.

Седи свештеник седе.

— Не знам само, ко ће се кајати после за несмислено дело: они за цело не ће, него ми и простота.

И на ведро старчево чело, освећено свештеничким помазањем, годинама и народним поштовањем спусти се таман облак. Старац није клео, старац је умео само трпети.

Само лице у Гвозденовића, што се ни један пут не промени, као да је било од мрамора срезано.

Вино се точило, здравице се напијаху у здравље турскога пријатеља и граја трајаше дуго, дуго.

II.

Мало даље од Гвозденовићева двора, мало преко низе и потока, па преко супротнога брега, у кланцу где су стење дивљачније, а шуме гушће и страшније, стоји смерни мали намастир Љ.*

Ту је становао отац Калистрат.

Од Ђелија у најкрајњој, која прозорима гледа у хучан поток што се ломи о камење и што тако час бесно, час љупко, а час у оној сладосној тихоћи и уједначености хуји преко већих и мањих кршева, беше стан оца Калистрата.

Колико ли га је мирних ноћи застало где у глухо доба с главом на руку наслоњеном седи па слуша тај поток, тога свог неразлучног пријатеља, па покрај запаљене воштанице и развијених старих пергамената мисли на некадашње честито доба српско и уздрхталом руком пише мрку приповест грехом окаљаних својих дана; колико ли га је плаветникастих, чаробних зора затекло удубљена у чемерне мисли, којима се краја ни мете не знадијаше, — затекло га бледа и неспавањем измучена и испијена?... Али иди питај ону седу главу са чега је тако брзо оседела, иди питај оне очи, рашта тако брзо замиловаше гледати у црну земљу; питај смернога старца што му је глава тако погнута, што је тако сетан и невесео!?

Знате ли како је ратару кад му у напун њиве љута поплава однесе? Знате ли како је мајци кад јој јединца сина у двадесетој години кобна смрт уграби? Ја сам слушао за једног ратара ком поплава или

суша кобним удесом пет година узастопце сатираше усева; — кад шесте, класје се у напун модрило, беше прилика да ће та једна година свих шест пређашњих накнадити: али јурну поплава, и потопи њиву. Кад се небо изведрило и поводањ одишао, несрећник дође на брдо, с кога му се њива видеа — па кад спази, где се класју ни места не познаје, скочи у воду и удави се. Е тако је било и с Калистратом, само што он у сухо неплодно време није могао скочити да се удави, само што њега тај чемер као црв неуморно гризијаше не хотећи га уморити... но хотећи му пити снагу, сушити тело и ломити младићску животну мисао. Није никад ничега било што би седом калуђеру разведрило дане, народна будућност беше чемерна, сва његова одушевљена проповест и племенито учење ломљаше се о голу, пусту стену, оно изумираше као глас на равници, где се звук у неизмерности губи и у жедном уху одјеком не понавља. Погледао ли је у садашњост, сусретах га чемер, невоља, подлост и гоњење: удварање најцрњем земаљском непријатељу заузе место некадашњег поноситог јунаштва, слабо и малодушно трпљење замени пређашњи јогунасти отпор. Будућност му се цртала само у тамним

облачним бојама тешких олујина, кршева и пропасти. С тим је он провео своје дане; о томе је мислио дан и ноћ, то је био живот његова живота, а ето каквим слатима могах тај живот задовољити вреле жеље чудноватог свештеника.

Али бисмо се огрешили о вечиту милост божију, да седом свештенику, у коме опет никад нада, уздање и надахнуће не изумираше, нити малаксаваше, овакупустош оставимо. Страшне пустаре имају зелене и љупке оазе, те се под хладом њихове палме одмори уморени путник; човечијем срцу, ако пострада од несрећне околине, поклонена је макар каква утеха и осим гробнога брега, намењено му је макар какво сродничко срце.

У оца Калистрата изучише се два ђачета.

Та два ђачета била су једина створења, на која се изли она бесконачна и неодољива љубав срца човечијега, на која просу своје најтоплије и најсјајније зраке божанствено надахнуће, које је кипело у његовим прсима. Као што топла зрака сунчева буди живот и у вечитоме мртвиљу, а мами зеленило из најнеродније стене, тако његова племенита љубав и његово небеско одушевљење мамљаху дневну свет-

лост вере, науке и душевне крепости у срца та два ђачета; њихов разум попе његова топла рука у ведар животни зрак узвишенијега сматрања. Као мајка на своје јединче, тако отац Калистрат просупажњу на ова два своја ђачета, који му једини у оно време примише и схватише науку — и он их неговаше, учаше, развијаше...

Ено погле она два дивотна стаса, она два красна коњаника, ено, оно су ђаци оца Калистрата.

Једно беше Драгоје, нико други него Гвозденовића син, а друго Драгош, син властеличића Плавокосе. И он је био оданде из близа.

Напоредо јахашу помамне коњице; — они су давно изучили своју науку — обојици стас беше витак, држање поносито; ко би рекао да нису браћа?...

Драгоје беше плав, очи имаше умиљате, и црни калпак красно доликоваше смеђој му коси. Брке још не могаше засукати; бејашу мали, али му с лица опет сјајаше мушка збиља.

Драгош беше црн, али тих и не врловатрен момчић, науснице га истом беху гариле, око је мирно гледало; миловао је занети се у самоћу и у разматрање, мило-

вао је тонути у уживање тихих али величанствених природних дивота. Драгоје волејаше лов и трке, добре коње и бесне хајке на дивље зверје, а Драгоша — као да је био какав сентиметалан растужени песник — више забављаше мирисан цвет, лепо вече и красна зора.

Њих двојица јахашу у манастир носећи од јучерашњега лова поклоне оцу Калистрату.

Коњи иђашу мирно, вече спушташе полагано врх брегова свој плаветњикасти, маглени вео.

— Шта би најволео Драгошу, почеће Драгоје: — с неком детињском безазленошћу, која чисте душе ни у које доба не оставља — да нешто дође анђео, па да те тако запита, знаш да небесници много могу.

— Лепу цуру, одговори онај смешећи се и у шали, нељубљену, румену, плавоку.

— Хајде, Бога ти, ко те за то пита: разговарај се сад збиљски, нисам ти вољан за шалу.

— О, Драгоје, Драгоје, ко ће бољан сад друго шта мислити, где како је вече: та да ми је то, све би ми се трипут лепше учинило.

Осмех прелете преко младићева лица.

Неко срећно расположење цароваше на његову срцу, он поигра коња, те скакуташе испред Драгојева зеленка, несташно га чапкунећи.

— Море Драгошу, поче опет Драгоје, не квари ми красне воље.

— Деде, деде, па реци што више: ко ће из неба знати, шта се теби у овај мах жуди.

И коњ његов опет пође у ход с Драгојевим коњем.

— Знаш ли, болан, да тек што нису Турци поплавили српску несрећну земљу. Крв безазленога, несрећног народа испираће тешке грехе охоло властеле, наших отаца, дедова и прадедова. Па ће погорети властеоски двори, попалиће се и порушити високе куле и танки чардаци, а не ће бити више јуначког барјака, да под њим часно погинеш, него ћеш или крст морати попљувати, или срамно сагнути главу под турску сабљу.

Збиља, мрба збиља, која тада први пут чисто топлотом прве љубави сени у Драгојевим прсима, стиша и лаку смисао Драгошеву.

— Ја знам, шта најволим, одговориће на то Драгош. Најволео бих, ако се по божијој судби доживети и преживети морадне, у смерном црном руху валуђерском

оплакивати судбу свога народа и с крстом у руци батрити клонули свет, нека не малакше у јуначкоме трпљењу. Капља камен дуби. Тиха реч с миросаних усана може много учинити. Ја бих најволео бити поборник свете вере и проповедник божанственога трпљења; кад помислим на несрећно ропство, што би, не дај Боже могло снаћи наш народ, и на тај свој избор, мени се шире прси топлотом те мисли, ја не знам муке, која ми се тако не би претворила у сласт.

— Стој, проговори Драгош.

И он устави коња.

— Моја је жеља друкчија. Ја бих отишао у планину, па бих крвавим ножем не престано ширио мисао: како је ропство најгрознија неправда. Уживао бих бесно уживање, гледећи душманске станове, где у ватри горе и у писку и вреви вечитог клања и борења с душманином народним заборављао бих грчевите болове најстрашније ране.

Он ућута и дисаше тешко.

Планина јекну од громких песама, које јекнуше иза њих; кола су полагано шкрипала и „ој девојко,“ красно поморавско, таласало се и ломило међу кршним бреговима.

У младића плануше срца новом ватром, узвићнуше гласно, па потераше чиле коње а за тренут их несташе у вихровима од прашине.

III.

И заиста, што се намишљало у двору Гвозденовићеву на слави међу оном неколицином, оно се и учинило. Глас оде, мржња на Јелену плану као пламен, проповедници се нађоше те узбуђиваху људе и као што жељаше честити бег Ибрахим ефендија који је код Гвозденовића о његовој слави у потаји ноћ ноћио, избор се сврши и на престо српскога деспота седе Михаило Абоговић, некадашњи велики војвода деспота Лазара. Јелена оста с празним жељама и надама, морала је тражити спасења на другом месту.

Али Ибрахим-ефендија и после облетаху дворе гдекојих српских властела. Он није био ни мало редак гост код старога, лукавог Гвозденовића.

Један пут беше свануло красно јутро, Ибрахим-ефендија већ беше устао и наслонио се на мека шилтета.

Гвозденовић уђе у собу дубоко се клањајући. Бејаше у пролеће, Маја месеца. На прозоре дувахе из ружичњака Гвоздено-

вићевога диван ружин мирис, и румењаху се красно више и мање расцветани пупољци. Чист и хладовит јутарњи ваздух добро чињаше врелом још од синоћњег вина челу Ибрахимову; он беше добре воље. А пред њима се пушила медљаница.

— Видиш, Гвозденовићу, поче Турчин, море јеси вредан пашовати, тако умеш дворити старијега, тако ти је на срцу силна воља честитог падишаха!

— Ја се клањам силноме слуги његову, одговори Гвозденовић, а што ефендија говори о послузи, то је само пусто упињање немоћнога, да се дворбом покаже достојан силнога и узможитог!!

Ефендија гледаше мирно преда се и сркаше честиту медљаницу. Лукаво му лице сисаше све те ласкаве речи снајвећом тихоћом, радујући се у црном срцу и дивећи се како испод јаке и силне руке сваки посао глатко напредује.

— У вашој земљи је поклоник Мухамедов, започе даље ефендија, нашао опет преко толиког пута красну своју домовину, нашао најлепшу земљу, створену за ново царство вере пророкове. Ту не досађује арапско сунце, ту не мори ветар; само...

И Турчин опет сркну медљанице.

— Што је ефендија, шта само?...

— Народ вам је хрбуско колено, и Турчин се обазре, као да се бојао каке ђаурске црне од сунца огореле главе, где иза жбуна вреба.

— Како честити ефендија?...

— Не признаје туђег господарства. Ето већ толико година правоверни гину, топећи крвљу и претрпавајући лешевима вашу границу. Докле ће се?...

— Смириће се народ, ефендија, не може бити да се не смири.

Турчин махаше главом.

— Смириће се ја, не да се то смирити. А цео народ поклати не можеш, заман је; на што земља пуста?...

Гвозденовић усукиваше брке, не знајући шта би на то згодно одговорио, а Турчин настави:

— Тако је то! То ће све пре изгинути, но се истурчити. Ваши црни папази јаде чине по нас. Све одмећу, буне и раздражују народ. Не знају, да ће доћи наша влада, не знају, да ће села у крв огрезнути, двори погорети и да ће јеретици и неверници у најтежим мукама на вољу испуштати душу. Не знају...

И ефендија се засијаше очи мало од ватреног, крвожедног говора, мало од љуте медљанице.

— Море ефендија, опет ништа силом, тако ми душе, поче Гвозденовић, који беше побледео слушајући отоичашње речи Ибрахимове. Ти мене послушај, па ево главе ако тако најбоље не буде.

— Деде збори. Да чујем.

— Јеси ли чуо, ефендија, што већа сила, све ће горе ићи, јербо је народ чудна јогуница. Немојте тако! Ослоните се ви на нас.

— На кога?

— На нас властеле, дајте нам господства, дајте нама тимаре и спахилуке, утврдите нека остане у нашим рукама све како је и досад било, па ето Србије покорене, куд ће после сиромас народ? Душе ми ти кажем, да ви иначе тешко што можете учинити, и ако и учините, пролићете крви, огришћете боја и ватре, да ће вам и престести.

Ибрахим га истом погледа, па се чисто чуђаше.

— Море, не плаши ме, Гвозденовићу, каке су то речи? зар ти не знаш турску силу?

— Знам ја турску силу, рећи ће Гвозденовић, али знам и нашу. Нисте ли ви и на Косову издајом добили, то тако иде.

— А је ли ти то збиља говориш или хо-

ћеш само да ме препаднеш! упита опет Ибрахим подсмешљиво гледећи у Гвозденовића.

— Збиља, збиља, рече Гвозденовић; ако не верујеш, пробај, па ћеш видети. Ја се не шалим, а коме ли би и смело пасти на ум, да лудо мшалом плаши најсилнијега?...

Ибрахим се замисли и даље сркаше слађану медљаницу.

— Вама дати спахилуке, па ваљда да се и даље крстом крсташе и крметину једете: не иде честити Гвозденовићу. Ја вера и Бог много могу, могао бих теби за оволике услуге и оволику љубав све учинити, само не може оно бити свачије што би особита царска милост једноме теби могла дати. Па видиш, ни теби се не би по то прошло, ја бих од тебе искао још једно благо, још један само драги камен... али је врло рано за такве разговоре, ја то сад морам прећутати!

Лукави Турчин је далеко мислио, толико, да се њему, ни сами још лукавији може бити Гвозденовић, није могао у тај мах сетити; Турчин се осмехиваше као да су неке особито миле и љупке мисли пролетале му кроз душу.

— Све ћу ти ја дати, што ти срце жели, одговори Гвозденовић, нема ништа што

бих ти ја украсио, ништа, што само стоји у мојој власти. Али ефендија, ја не мислим држати се крста, за пашалук у кићеном Крушевцу, ја сам готов потурчити се...

— Потурчити се?... питаше чисто začуђен Ибрахим.

— Јест, честити ефендија. Замотаћу и ја око главе чалму, па ћу са сабљом у руци крчити пута светој вери. Али пашалук!

— Добро, биће ти пашалук, одговори Турчин. Али памти, да те је Ибрахимова рука само могла подићи дотле. Не заборави! А Ибрахимова те рука увек може скинути с те жуђене висине.

Лице се у Гвозденовића сијало.

Ибрахиму се отискоше очи у врт. Тамо иза једнога ружичног жбуна сеђаше на јутарњој хладовини лепа ћерца Гвозденовићева, прелепа, златокоса Миља. Лепша је била од најлепшег дана, и у кога би жудња за њом планула, морала би бити већа од неба, дубља од пучине морске; тако је лепа била Гвозденовићева ћи. Иза зеленога, ружама обасутог жбуна, видело се обасјано сунчевим зракама њезино лице, видело се са стране само, и красно око, округласти образи, лепи нос, златна коса, усташца и поносито чело беху кадри занети и најкаменитије срце....

У Турчина, у страснога Турчина играше срце бешње, јураше крвца силније. Само један пољубац с оних усана пожуде срце његово, само један. Та један би, чинило му се, био доста, да претегне милином све сласти и хурије обећаног раја.

Гвозденовић већма миловаше лепу ћерку по себи, и колико беше издајник, не би му опет мило било дати је за Турчина. Али Гвозденовић кад се отоич Ибрахиму обрицаше, на то није ни мислио. Он је тврдо рачунао, да Ибрахим и не сања какво благо крију његови дворови, јер и онако Миља истом беше одрасла за удају, па се није тако далеко ни знало за њу. Управо није могло бити лаке прилике, да Турчин за њу сазна, све док је не би видео. Гвозденовић је сам лукаво на то ишао.

Али ко заповеда случају?...

Миља сеђаше онде тихо и безазлено, као чисто освећено анђелче, које се не мора бојати земаљских олуја и громава. Све јој лепоте у сунчаном зраку још дивније одсјајиваху — њени чари просипаху веће дражи од мириса ружиних, која је сама беше обмотала својим лиснатим грањем.

Али Ибрахим не рече ништа више о својој жељи, која је тако паклено у његовим прсима горела, и коју онако свечано доби

од Гвозденовића. Он нађе за добро о томе још које време мудро поћутати!

IV.

А Миљи о свему ни бриге!... Она се играше с роснатим и мирисавим цвећем и ружама, певушећи неку малу песмицу; њеном се срцу није ни слутило, какви му се тамни облаци на ведро, плаво небо навлаче.

— Е, ево ми сад свезане ките ружица, њу ћу Драгошу, па ћу њему и ову другу од карамфиља и шебоја, говораше она сама себи, ређајући по крилу красне ките које је била повезала; таман да задене на прси у хаљину. А Драгоју ћу ово, овај драгољуб, и ово мирисаво босиље, па ћу му наређати и ових ружица, и још ћу повезати овом мирисавом травком. Ох, ала то лепо мирише. Та не ће бити лепше ките цвећа ни у кога, знаће се у ког браца има милостива сеја.

И она ређаше красно цвеће.

Сунце се све више пењаше, тице почињаху летати по топлом ваздуху, њихов цвркул и извијање учеставахе, јачаше.

— Охо, почеће опет мала брбљавица што пред другим никад не уме ока од земље подићи, а сад се толико рашћеретала,

охо, ово сунце хоће мени лице да опали.
Не ћемо ми тако.

И лака, као млађано јеленче, поче скакутати око ружичнога жбуна, покрај кога је седела, и брати ружице и красне им пупољке. Њено се лице смешило у слатком заносу детињске радости, срце јој се ширило, јер јој радосне груди дисаху саму срећу и милину.

Отац је несрећни ни тада није смотрио, а Турчину лупаше срце ватреним жељењем и успаљена му машта све немирније црташе најдивније дражи, једну по једну, у огњеним бојама.

И Миља набра цвећа, па отрча другим крајем врта у дворове. — —

На крају дуге врсте красних соба у дворима Гвозденовићевим, бејаше једна мала, слабо осветљена собица.

Та собица наличаше на ложницу; млетачким скупоценим материјама беху застрти подови, одморници бејашу меки и леппи, у једном углу, у који допираше косо зрака сунчана, стајаше византијска икона свете Богородице, а с друге стране отворен велики прозор беше заклоњен зеленим шипразима и красним плаветнилом небеским, јер прозор гледаше у долину, која се између брегова провлачаше. —

Ту долете мајчино одојче.

Гучући неку тиху песмицу, весело као грличица, она седе у тихи сумрачан засек у соби на меки одморник, па ређаше цвеће...

А врата се отворише. Мушким, тешким и озбиљним корацима корачи у собу њезин брат Драгоје. Плавe му очи гледаху намрштено доле, чело му се сабирало у боре мрке бриге. У двадесетој години и у срећна времена, овака лица изгледају анђели, али у тешко време српског клонућа и пропадања анђелско срце није могло друкчијег лица показивати.

Лепо девојче, тај чудни контраст веселе сеје према тужноме брату, скочи, па притрча к Драгоју.

— Драго, Драго, добро јутро Драго, што си ми лењ био, што ми ниси данас боље уранио, ћереташе она брату грлећи га око паса и милујући по челу.

Лак осмех пређе преко његова лица, он у незнаној сладости, која га од сестрине милости и нехотице обузе, корачаше с њоме до одморника.

Он беше виши од ње, па је погледаше погледима братинске милости.

— Боже мој, узвикне он дошавши до одморника, кад си брже толико цвеће на-

брала, па гледај, гледај, како је красно у ките повезано; коме ли је која намењена?...

Он седе, па се наслони на дувар, а она му задеваше цвеће у хаљину, и у безазленој шали замршиваше му косу ружицама и цвећем.

— Миљо, мируј, хоћеш зар да се јутрос свадимо? О, о, и он вичући тако одмршиваше своју косу и скидаше с ње траву и цвеће. Ја не знам шта је теби јутрос, што си тако на један пут несташна?

— Мило ми, да те дирам, хоћу да те дирам!

— Зашто то?

— Зато, што се ти одмах срдим!

— Боже мој, колика си девојка, а још се детињиш, као да ти је пет година.

Она поцрвене од тог лаганог прекора.

— Мој Драго, зар тако моја милост?... Та знаш ли да те волим, волим више од оца и мајке, душу бих за те дала.

Њен се глас беше променио, као да је лаган братски прекор дубље дарнуо и тајнију жицу њенога срца покренуо, него што се могло с поља опазити.

Он је погледа, озбиљније.

— Што ме дираш, настави она?

— Па добро, кад ти није право, а ти

ето чини, шта хоћеш, ево ти косе па चु-пај!

И он саже главу.

Она га пољуби у чело.

И својом меком руком расправљаше косу, коју је сама отоич несташно размрсила...

— Што ти нема браца Драгоша, чудо он није дошао?!... питаше сеја.

— Није ту, он је отишао у Смедерево, нешто послом оца Калистрата; мислим да се не ће вратити читав месец дана, говораше брат неким збиљским али необичнијим начином.

— Читав месец дана?.... А какав је то посао оца Калистрата, по коме се може Драгош задржати у Смедереву читав месец дана?...

— Што се ти чудиш? Шта ти је стало? одговараше брат машајући се за једну ружицу. Што у оца Калистрата не би могло бити таквих послова?....

— Па ваљда би он сам ишао.

— Није хтео!

— Како је то? имати свог посла, па не хтети ићи, одговори Миља смешећи се, то као да је тебе, Драго, слушао или питао отац Калистрат.

— Погодила си! Само што нити је то

ни оно, него је отац Калистрат хтео да је-ди тебе?

— Мене? ...

— Јест, јест, одговори Драгоје, зар то као не би могло бити?

— По чему би могло бити?

Драгоје се насмеја у глас.

— Шта ја знам? ... рече он. Ти се видим сад не смешиш, а ниси тако ни несташна као отоич; ту смо већ, ухватио сам и ја тебе.

— Како? Како? Лако је рећи: ухватио сам ја тебе, али деде кажи, како? ... Јест? Деде то ако си јунак.

Драгоје се усправљаше са свога наслона.

— О, сејо, поче он гледећи јој у очи, како смо ми вешти, само нека је разговор о Драгошу, је ли? ... О, благо теби! Благо теби, док си у томе блаженом веровању.

Он ућута и видело се да га и онако слаба воља за веселији разговор сасвим оставила; не прође много, па и отшета у своју малу собу, у којој је имао обичај читати и писати, а која је управо до сестрине била.

А сеја му се на оне речи необично постиде, лепа румен сјајне младеначке безазлености прели се преко њезина лица и

она гледаше преда се, тонући у неко незнано узбуђење.

Брат јој изиђе, и с оним махом, с којим се за њим затворише врата кад је у другу собу ушао, као да јој неки други свет дође на сусрет, као да неким чаробним миљем беше премештена у какав чаролијски врт самога мириса и благодете, она погледа к светој богородици; њојзи нешто необично стезаше прси, њој нека чудна милина обузимаше тело.

На један пут у сваком крају лепе њезине собице, у плаветникастом зраку краснога кандила што је пред светом иконом горело, и на сваком листићу зеленога шипрага, који је с поља онај други прозор према долини заклањао, као да ускрсе слика Драгошева, с оном црном косом, с оним живосним очима, с оним руменим уснама и с оним збиљским, али благим поносом, који му млађано лице прекриљаваше.

Њезино срце стаде силније куцати, блага топлота божанствене мисли грејаше јој лепе обрашчиће и, у незнаном чару најмилијега сећања, лепа Миља испред отоичашње шале и безазленог весела клону сетна на узглавље, па загледав се у кандило

пред иконом и у икону просу јој се душа у тиху, лагану молитвицу

То је као кадружин пупољањ пусти своје чаре, као кад се из величанствене и крајне зорске румени роди сунце, као кад у тихо, лепо вече, које је и онако препуно чара и милине, још и славуј запева. Као да је љубав донде само пуно чаробна, света и узвишена докле живи сакривена у магловитоме незнању и докле се њени чари чисто нехотице уживају; као да је њезин најузвишенији рај у ономе несазнавању, кад се њена срећа непризнаје и самом себи одриче, кад још, као самоћна мисао вештакова у прве дане зачињања свог, струји својим првим потоцима кроз сухо срце и весели га првим дисањем хладовног и љупког лахорића свог!

Она је љубила Драгоша тихо, чисто, и сама не знајући. Веселила се незнаним весељем, радовала непознатој срећи; па јој тако душа живљаше најкрасније дане свог живота. Ој, како су мили, сјајни и узвишени ти дани! И само један корак, само један поглед на првом кораку натраг у њихов живот, како доводи мучну, непровидљиву копрену, која до века дели успомене првих дана прве љубави од свију осталих земаљских радости и тихих милина.

Миља се сећаше свега. Њезина је мисао летела по том тихом језеру. И оно исто несташно девојче код ружичнога жбуна на један пут покри лице рукама, тихе сузе покапаше њезине меке ручице.

А зар безазленост може довољно пожалити оно што је она изгубила? И страшно трзање пламеног чекања, огњена жудња и чежња за животом целог осталог живота, зар се може упоредити с мирном срећом и самом себи непознатих сладости?

V.

Да ли има кога, који би се могао довољно начудити како су красна годишња времена у српским земљама, како су, тако да кажем, чаробне зиме с оним пуним гатке и милости вечерима, како су лепа пролећа са својим бујним зеленилом, како дивна лета с хладом, омаром и олујинама, а како пуне уљуљканог сновића и благе неке непознате умиљатости прелепе јесени?!

Лето слази као бојажљива невеста што с уздрхтаним срцем оставља незаборављена места свога сновића и жељковања, оно не показује на једаред својих чара, но те све једним по једним цветом, једним по једним заносљивим мирисом кроз мајске дане мами на своје усијане груди; ти се

у Јунију топиш, у Августу чисто издишеш од његове љубави.

Па седи онда гдегод у врт, као што је ено лепа Гвозденовићева ћерка, наша нежна познаница Миља села на меку траву на хладни камен, и осетићеш како те хладе лаки лахори својим чудноватим миљем; узбери цвет, па га помириши, послушај тицу што на грани цвркуће — па се не поноси српском земљом, не љуби је!!

Лепа Миља сеђаше у своме хладу. Ту се чуло, како се вода у потоку преко једних стена пребија, одатле се пружао најкраснији погледу ону страну, у далеко море питомих брегова, шума и брежуљака, ту близу извираше из камена бистра, хладна вода; ту беше лепше, но у целом врту. —

Са стране је једном стазом долазио Драгош. Између зеленог грања, отуда из коса с висине, на којој је он стајао — а то место беше врло близу ње — смотри он њезин лепи профил, њезину смеђу, чисто златну косу, њезино лепо чело и један зрак од оне сунчане, благе звезде, од њезина ока.

Заигра му срце милим, топлим трептањем, и она неизјасњива пуноћа срца и прсију стезаше му дисање и устављаше ход.

— Је ли то љубав? Је ли збиља то оно осећање што га људи тим именом називљу,

мудаше он у себи, мени се отвора нови свет, мени се ствара у небеску сладост она непозната жудња, оно слатко сећање што увек бејаше свезано са сликом лепе сеје мога јединог пријатеља; — шта ме вуче у ту неисказану страст? Која сила ми стеже прси, која милост ме поји овом чудесном милином?.....

И неке слатке маште, које толико пута тоњаху часе његова самовања, показаше се на један пут као цвеће савијено у венац око главе тога лепојчета — љубав, која пре пуњаше прси његове само у самотне часе, кад се сам са собом, са својим бурним и благим маштама и жељама забављао, љубав букну у једном тренуту у огромну, страховиту мисао, она истиште на један пут све остало из срца његова и хладни ум, који узаман пусти и потоњу своју стрелу против силнога анђела, паде побеђен на колена пред лепом јединицом, да је обожава и да јој служи. — —

Ко не зна како се најбурније олујине и револуције човечијега срца врло брзо, често, може бити, и сувише брзо свршавају.

Он корачи даље стазом — само је још неколико корака требало до ње — и на скоро се нађе с лепом љубљеницом.

А она, која тако близу њега бејаше, во

зна шта је премишљала, ко зна који је огањ стезао срце у млађаним, девојачким грудима њеним?... И са чега ли изгледаше замишљена красна лепотица, са чега ли онако озбиљно гледаху у плаву даљину њезине лепе очи, да ли не са црнога момчета? да ли јој поглед на сурога орла, који је у даљини око једне главице шестарио, не довођаше на ум како у њеном срцу тако на брзо плану тај прождрљиви огањ, који тако често сан одузима, покој руши и врло се удесно другим светом назива.

Он стаде пред њу.

Тако из ненада! Могло јој се учинити онако, као кад божанска сила створи да поникне жбун ружице сред сухе пустиње.

— Драгошу, ти си, откуд тако? муцаше она једвице, ја ти се нисам надала!

— Свака је срећа из ненада, проговори младић збуњеној девојци, тебе је моје срце тражило, а кога срце тражи, тај, знаш, да не може утећи, нити се сакрити.

Она лагано порумени и пружаше му руку. Он се тихо спусти на празно место покрај ње.

Она га је ћутећи гледала, не пуштајући му руке како је беше прихватила. Али шта јој је?... И нехотице се стаде сећати, кад је још у ње тако срце дрхтало? кад су

још тако њу, која је с добрим познаницима и пријатељима, међу којима је Драгош био први од незапамћена времена, умела онолико разговора, шале и смеха правити, кад су је још остављале речи и досетке? Она се није никад обзирала, кад је с ким сама седела, а сад је на једаред обузе неко осећање чудне милине и страховања, које је с плашњом бројало лаке као стрела часове.

— Време јури, Миљо, поче снажнијим гласом Драгош, време јури; знаш кад смо били деца, кад смо се весело сиграли, знаш ли толико проведених часова — време јури, па се то све променило и ја данас друго осећам. Заман све, ти више ниси другарица, ниси пријатељица....

Он ту стаде, а она устаде са свога места.

— Ја сам одрасла девојка, рече она лако руменећи.

— И у одрасле девојке, поче он даље, моја красна Миљо, престају пријатељства, престаје друговање....

Она ћуташе.

— Али ја још нисам све казао, поче он даље, ти румениш, ти се устежеш! Послушај још мало за старо друговање; слободно ти је.

— Боже мој, рече она, али сам ја сама с тобом.

— С нама је Бог, с нама је вечна правда његова, која прати....

Он не изговори шта. Није се још смео усудити да изрече ону одсудну, главну реч.

Миља погледа у њега; нехотице јој се јави на лицу осмејак и она обори главу, па опет ћуташе.

— Старо се време променило, мисли, жеље, осећања, све је то, моја Миљо, и у мене и у тебе друго. Нема старог пријатељства ни друговања, нема га, знам, ти бежиш од мене, али ја те сад више но икад милујем, ја те љубим! У божје руке полажем ово осећање, што он одсуди, оно ће бити, али ти га просто кажем, да ми кад год жао не буде, кажем ти га, анђеле мој и чекам или сунца или стрелу у срце из твојих уста. Дали ме љубиш, или је место старог друговања и пријатељства, које одбеже одраслу девојку, настао немар?...

— Зар се може за те немарити, промуца она, погледав га погледом, који је једини умео казати све што је срце у девојчета тада истинито умело осећати; зар могу ја немарити за те?!

Он је осећао како јој рука дршће у нео-

бичном узбуђењу, како јој очи прелива чар малаксалог упињања, које се с онаком дражи и достојанством предаје у наруче милосећању.

И она клону на његове мишице, полете у његов загрљај. Лак и освештан пољубац његове и прве и потоње љубави додирнуо је лепа девојачка усташца, па образ и очи њене — њен стас наслоњаше се на његову руку, њена коса је дирала у његова рамена, — а њене га очи гледаху љупко и милосно.

— С нама је Бог, с нама је његова вишња судбина, говораше он, на страну слутње, на страну све, он ће све на добро окренути.

— А шта ти се слутити? На што данас слутња Драгошу мој, питаше га она и трзаше се из његова наручја.

Он не одговори ништа; зраци тихога надања брзо растераше онај мрак од кобне слутње, који му се на лицу бејаше показао.

Он је узе за руку, и лаганим кораком ћутећи одмакоше се стазицом.

Вече се ближило полагаано, сунце падаше за брегове, који се тада почеше тамно плавети, а његова руменкаста зрака већ се титраше поврх зелених врхова од дрвећа. —

Кад само надање свију који се љубе не би често на ту зраку наличило! Само да се толико пута нема узрока поредити ову светлост са срећом људском. Само да то није, као да би и тај зрак и то цело вече друкчије изгледало!!

— Још један пут погледај онај божанствени крај, још једанпут... говораше Драгош Миљи, кад су већ били на уласку у авлију.

Она се обрте.

И преко целог дивног погледа био се спустио руменкасти појетични зрак, којим се сунце тако често опрашта са земаљским лепотама.

Она погледа најпре тамо, па после у њега и тужно савивши главу уклони се кроз једну врсту дрва.

Драгош оста сам мислећи. И нехотице се спусти на траву, па не мислећи гледао је само у дивну појаву пред собом. Али његова мисао није ни ту била, његове су очи само непомично и круто биле обрнуте на ту страну без мисли, без осећања и уживања. Хтео је премишљати неку мисао, па се разабрати не могаше, не могаше склопити јаву са санком из кога се истом тргао, не могаше догледати крај својој срећи у бесконачно тамној будућности,

која се на све стране испред његових очију пружала. — —

На послетку је устао и тешким, озбиљним корацима, погнуте главе ушао у двор. Шта је тада мислио, Бог зна?!

VI.

Сутра дан свану зора тамна и облачна. Ветар је гонио ускомешане облаке.

По целој жуни и по селима Гвозденовићевим завлада граја и комешање.

Као да је стихија што витлаше по атмосфери облаке, повитлала и мирну нарав ових људи, нагнала их да се прихвате за оружје и у поамне гомиле слегну, које су се оружане и бесно вичући: „Турци Турци!“ све већма примицале к властелинову двору. — —

„Турци, Турци!“ ораше се свуда страховита и поплашена вика, „ето их где арају, секу и пале! Ето их! Камо нам господар, камо бранич, где нам је војвода да нас поведе да бранимо своју кућу и своје огњиште?“

Људи, који нису о томе у својим мирним и забаченим планинским селима ништа знали, на један пут се упрепастише и тргоше.

„Какви Турци, шта ће то рећи? питали су ови сиромаси? Какви Турци?“

Домаћи пријатељ.

„Турци, Турци! викале су непрестано оне гомиле, ето их где пале, секу, и у робље одводе. На оружје народе, на оружје ко није рад да се потурчи или погине!“

И људи у оном страху и забуни прихватаху се за оружје, па се отискиваху за гомилама.

Једни су се пењали на дрвета, да виде е да ли каква знамења пред кобним непријатељем, други су трчали на кршеве и високе брегове те једва дишући од умора брже боље погледали у далеке даљине, да ли се каква румен, да ли какав дим види? —

И за дивно чудо, у свију приче беху једнаке; сви су казивали како се с тих озго висина види на далеко некака румен, која не ће бити ни од чега другог до од каквих пожара, како ветар заједно с облацима гони и густе праменове црнога дима, све отуд са Смедеревске стране.

— К властелину, у Гвозденовићев двор народе, орила се громка вика.

И ко је шта лепше и скупоценије имао брже боље закопаваше у земљу а народ као помамљена и ожежена, или љуто рањена звер све једнако онако вапијаше, примичући се у све већим, помамнијим и гушћим гомилама к двору Гвозденовићеву.

Опколише кућу за час, авлија се не даваше прегледати од силнога народа.

— Амо Гвозденовић, амо господар наше жупе, наш властелин; хоћемо да се бранимо, не ћемо ми то тако да трпимо! Пред народ нек изиђе!

— Пред народ, грмело је из гомиле, пред народ!

И громка вика, као глас страшне олујине и оркана, одјекиваше по небројено пута у тамним планинама.

Али двори беху затворени.

— Пред народ, ко не ће пред народ издајица је! викаху једни.

— Издајица је! понављаше у громовитом одјеку ражљућена гомила.

— Доле с њиме, нек се у својој крви ваља ко је народ издао, зајеча вика на ново. Народе да ударимо на двор!

И буздовани се брзо подигоше да изврше страховиту освету.

Ајека непрестано јечаше: Турци, Турци. И кад је год јекнула, свак се стресаше, свакоме мрави у кости подилажаху.

— Шта је то? Ударај! викну један.

И његов буздован лупи у врата господскога двора.

— Не, ко ти је то казао, прихвати други хватајући онога за руку. Не иде то

тако. Ено видиш где се прозор отвора. Ено, ено!

И заиста отвори се прозор и народу се показа Гвозденовићка.

— Народе, поче она говорити, Гвозденовић је отишао од куће, отишао је да сусретне Турке, смирите се људи!

— Турке да сусретне? викаше много њих у грозовитој јези. А што би сусретао Турке, а на што?... Зар сам?...

— Турке? говораху други и уста су им дрхтала изговарајући ту реч.

— Народе, поче Гвозденовићка опет, Турска је сила голема; на кога сте ви устали? устали сте на халу, којој не можете бити ни залогај, устали сте на силу, којој под небом равне нема?...

Доле слуге почеше служити вино и ракију, кад је госпођа озго овако говорила, и људи испијаху једну по једну чашицу препеченице, која је учас за очи хватала.

— Србија је пала, поче она даље, Србија се одржати не може. Једино је њено спасење, ако се покори Турчину — ако на миру дочека силнога освајача. Време је већ да подлегнемо, дуже се опирати не можемо; наша земља и њезина будућност једини су дим и пепео, ако се ми сад мирно не покоримо Турцима! Ваше ће куће по-

горети, ако се не смирите, ви ћете сви лудо изгинути; од вас ништа нема, људи божји! Смирите се, да труд Гвозденовићев, који је отишао да за своју жупу искаже покорност и да јави да мирује, не буде узалуд, да уроде његови трудови и благо које је однео на поклон освајачу.

Госпа је говорила полагано, а гомиле су се комешале и она грозовита вика: Турци, Турци! једнако јелетела од уста до уста.

А слуге на све стране служише жежену ракију. Као поткупљени проповедници зле какве јереси, они непрестано световаху људе, уз пуне чаше у рукама, да се покоре и да се оставе лудог отпора неоодољивој сили.

— Сваки час, сваки тренут, све су ближе, говораше даље мудра госпођа, смирите се људи. Ето вина, ето ракије, напијте се, па се разилазите.

— Хоћемо, хоћемо! продираше из најпре преко воље и као вода кроз лед.

Госпа разгледаше гомилу па се уклони.

А пиће се точило непрестано.

На један пут у авлију долете упрашен и задихан коњаник. Зној га беше облио свега. Неколико је минута стајао не могући проговорити ни речи.

Народ се онај час склепта око њега.

— Шта је?... Одакле си?...

— Зло?

— Шта је? Шта је? викаше народ.

— Ето Турака, пре сумрачка пашће у ову жупу на конак! Склањајте се, спремајте се.

— Турака?... питаху неки.

— Јест, јест, да шта ви мислите?

И народ се ућута, па се ћутећи стаде разилазити једном по једном гомилом.

Беше стараца, истина седих као снег али крених и снажних, који су још косовски бој запамтили. Беше снажних крених људи, који бејаху кадри и повести народ да до чега дође, беше паметних старешина који свему у дубину прозираху, али од њих свију ни један не рече ни речи. Сви гледаху мирно шта се то ради; сви махнуше руком, па рекоше: нека, нека! Бог ће дати те ће се народ опаметити да више не греши! Не ће муке сатрти јуначко колено.

У кога су биле друкчије очи, те је на њих више видео, тај је умео погледати и то, како је већ свему крај и како ваља сагнути главу: јер је све касно и залудно.

Па тако је и било; право су имали људи, који су тако мислили. Пошто на престо које турским сплеткама које слабошћу же-

не покојнога Лазара Бранковића, последњег владарца и деспота српског, која завлада Србијом после смрти његове, дође Михаило Абоговић, она не хоћаше опростити му што је од ње власт и владалачко право узето, она свеза Абоговића и предаде га угарском краљу, те начини да на српски опустели престо дође њезин зет Стефан, босански краљ, којему је она, одмах пошто је Абоговић на деспотско место постављен, с том намером и дала своју ћер. Чим се лепше и згодније могао увредити гладни змај, који је у последње време чекао да се откине и онај кончић о коме је у последње време једино висила сенка српске државне самосталности, чекао велимо да се откине, па да он сасвим узме под своју власт лепу земљу српску.

Мах је био учињен, није више никог било да га поправи — и турска поплава уђе у Србију те је обузе, и прогута њезине дворе, споменике и образованост — тако драге останке некадашњег цветног државног живота и самосталности наше.

Као ропец, који на смрти последњи каже да још има живота, ма да је тело близу издисаја, беше она гунгула у Гвозденицевој жуни. Народ се разиђе много

мирније него што се у првом страху и узбуђењу прихватио оружја и стекао у гомиле Гвозденовићу под дворе. Сваки стаде гледати себе; необичан страх поплави пре Турака, као поуздано знамење њихова доласка, целу жупу, људи стадоше крити имање и драгоцености и спремати се на свашта. Сваки се надао у свакоме тренутку да ће видети где му букти над главом кућа — сваки је оборене главе очекивао, шта ће које јутро осванути.

И заиста не прође два три дана и дођоше Турци.

Њих доведе Гвозденовић главом; то је сваки видео. На његовој се глави вила бела перјаница, забодена у свилену чалму, а на њему беше све зелено скупоцено турско одело. О рамену му вишаше турска крива сабља сва у сребро и у злато окована, најскупоценији посао далекога Дамаска. Стадоше казивати да му је, пошто се потурчио, поклонио везир и сабљу и господство над големим вилајетом.

Људи се скаменише од чуда.

Сваки махаше главом, гдеко и зубима шкрипаше, али нико не рече ни речи Сваки је страховиту тајну, која му је у дну срца у читавом океану једа, клетве, и љутине пливала, добро сакривао.

Кад се Гвозденовић кући враћао, јахао је с њиме напореда његов главни пријатељ, познати нам Ибрахим ага.

Миља је стајала на прозору од куће кад су њихови коњи ујездили у калдрмисану авлију господскога двора. — Ватра је скакала из копита у њихових хатова, а читав војска, све одабраних делија, јездила је у врсти за њима.

Мати приђе Миљи да је склони.

— Не ћу, мајко, сад прво не ћу да те послушам, говораше она slabим гласом; сад прво и не ћу и не могу да те послушам.

Мајка је стајала код ње и срце јој се тресло, нека је страховита зима хваташе.

А коњаници већ ујездише у двор.

Ибрахим-ага прво погледа у прозоре. Његово срце се није преварило у свом очекивању. Он се надао да ће горе погледати лепу ћерку Гвозденовићеву, па се није ни преварио. Срце му силно заигра, очи му стадоше, па мирно стрељаху лепо девојче; заборави држати коњу узде, и би се с коња скрхао да не опази своје јаде Гвозденовић, те да га не прихвати својом руком. —

— Гвозденовићу, чујеш море, говораше сад тек Турчин у своме заносу — — ено видиш, оно је онај једини поклон, о ком сам ти толико пута говорио и спомињао ти, оно

је она, она! Твоја лепа ћи мора што пре у мој харем, или су ти пусти пашалуди!

— Моја ћи?!

— Опа, Гвозденовићу, она; моје је срце полудело за њом жудећи.

Гвозденовић ћуташе, и трљаше се руком по челу.

А кад Миља осети на себи онај Ибрахимов поглед, који је с оним заносом гледаше и чисто продираше, кад погледа у његова споредника, па позна под чалмом свог оца: њу прострелише стреле, она врисну, и паде на руке својој матери, која је све слутила.....

И први гласи, које је потурчени Гвозденовић чуо у својој кући, били су да му је ћи на смрт болесна. — —

Сина му Драгоја не бејаше нигде.

Чекао га је неколико дана. Тајао је од целе родбине да ће се потурчити, па је мислио да му се син уплашио од Турака те утекао у планину.

Он се на послетку сиђе у Драгојеву ложницу и прегледаше му оружје. Најбољег оружја није било на свом месту.

Потурчени Гвозденовић махну главом. На челу му се показа неповољство, као мрачан облак.

— Он је у планини: похајдучио се, мучао је потурчени отац: ја сам му и дао учитеља, који га је на то научио, тешто!

Ћи му је била у највећој ватри и бунцању.

— Он је калуђер — хајдук! Бунцала је сиротица, он је калуђер... Ја сам се разабрала, била је ноћ! Машале! Он дође, показа ми се! Сушти калуђер! Хајдук — говорила је јадница у бунцању као да неком приповеда.

— Шта је то? питао је бесни потурчењак, кипећи од јада што се ни на једно његово питање не даје прави одговор, што се на један пут све около њега у неверицу створило.

— Које? питаше мати.

— Какав калуђер? какав хајдук?... Шта то говори?

— Ја Боже мој, болно дете па бунца, а шта ти то говориш?...

— Бунца, бунца да, викаше чисто одметнути отац — ми разумемо те тајне, тиме нас не ћете преварити.

И он лупну вратима, па оде љутит и расрђен.

Јадницу мајку облише сузе. Тешко растужена клону она на одморник покрај болне ћери и плакаше дуго, дуго.

Тако се у брзо беше све променило. — Кућа Гвозденовићева одметну се од своје вере и од свога народа, и свети отац духовник, који некада ту освештаваше славе и весеља клоњаше је се далеко... Народ је гледао на њу с проклињањем, а сина му Драгоја не могаше нико у том крају смотрити. — Не прође много па изнесоше из дворова потурчењакових у брзо два мртваца, најпре Миљу, која у бунцању помињући хајдука и калуђера и издахну, па онда њезину мајку, која од жалости за ћерком и од чемера који је њено православно чисто срце у потурченој кући сваки час сусретао, не могаше дуго гледати потамнелог јој света. — —

Има људи, који су говорили да ни то није тако, да је Гвозденовић њојзи и другим нечим смрт ускорио, да би му лакше било поћи за осталим великашима нове своје вере и начинити харем — али није било никога који је могао баш душом потегнути и рећи да је то збиља тако!!...

Толико је главно да стари двор Гвозденовићев, из кога су некад излазили православни жупани и стегоноше изневери своју стару веру и крст, и пређе у мусломанство.

VII.

Иза смрти Миљине мајке није било много прошло. Ваљда се није било намирило ни месец дана.

Све се по земљи беше стишало и смирило. —

На властеоским дворовима Гвозденовићевим вијаху се турске заставе, он оста и даље у својим пређашњим правима, и даље настави господарити народу.

Ноћ је...

Два три сата хода од Гвозденовића дворова налажаше се планина. Густо је-лашје и боровина не даваше заклона ни коме осим вукова и дивље звераци. У часима страшних ноћних олујина, чујаше се у тој шуми само фијук од ветра кроз грање и мимо тесне једна уз другу прирасле стабљике, и његов лавез и урлање; ту није никад ступила људска нога, ту нема трага ни да је кад ко залутао и изгубио се. Ако и близу села и људи, беше то опет така пустош, така страхота. Јер шума стајаше на једном повеликом заравњу, на који се с тешком муком уз најкршевитије стране могло успети.

И у глухо доба беше се ту скупила чета људи.

— Ала вију курјаци, рече један од њих, засукујући са свим мирно бркове.

И он се насмеја горко, опорно.

Истом међу њих ступи Драгоје.

— Куда ћемо данас честити Драгоје.

— Верујете ли ви мени, упита он оштрим гласом.

— Тако као у Христа да је син божји, тако као у свемогућство вечитог творца.

— А ви за мном, рече он.

И сви одоше као дивља зверад пужући се низ кршеве.

Не прође много, а пред њима се указа-ше Гвозденовићеви двори.

— Браћо! Ја ћу први метнути пламен у кућу, у којој сам свет угледао, која ме је одранила. Ја у њој више никога немам. Мати и сестра ми свискоше од туге, на оца ме није страх дићи руку кад њега мо-гаше поднети образ и срце да изда веру и народ. Како другом, онако и њему, нека буде криво док је нама на рамену главе. Ми служимо крвавој правди.

Сви се згрозише, јер је то било сувише. Сваки је осећао.

Он кад виде где они ћуте и где се гото-во не помичу повика опет мирно.

— Бадава, угледајте се на мене. Је ли мени жао?... Чеге ми је било жао, онога

више немам, оно је прогутала земља, а ме-ни док је на рамену главе, само ћу крв сисати, јер ће ми само она моћи стишати огањ у мени.

Пушке загрмеше. После два сата Гвоз-деновићев двор бејаше у огњу.

Тај дан свану зора мутна и крвава.

Више манастира се пењаху уз један брег два човека, један оружан, у гуњу, а други у мантији, један хајдук, други ка-луђер.

Истом кад стадоше те се окретоше, мо-гаху им се сагледати и распознати лица.

С дивљим тресењем и грчевито стежући мишицу показиваше он на једну страну. Отуда се подизаше дим, и виђаше се стра-шан пламен.

— Ено, поче хајдук, ено моје славе и дедовине, ено мога поноситог баба. Нек изда још један пут, ако има за што: нек памти да је родио сина сокола, ако је сам кукавица!

Блеђани и измучени калуђер, који не беше нико други но Драгош, погледа. Лак незнан пламен обузе му потамнеле образе, и нехотице подиже слабе руке те се покри-ло, лицу наслоњајући се изнемогао на сво-га несућеног шура!...

VIII.

Знате како изгледа мален гробак, који се истом изнад земље издигао, зеленом травом обрастао?!... Знате како је на маленом камену видети увенуо венац, и низак шипраг где је урезана слова заклонио. Не чини ли вам се као да вам брани читати, као да вам кроз плач тужно говори: растаните се с тим местом, што стојите ту?... Знате ли како је кад из ниског шипрага поникну дивље ружице, па на месту свачије светиње и свачијег поштовања покажу своје румено и бело лице?...

Тако је исто осећање, које некога тихо жали, тако склоњено, мирно и утишано. Буде осмеха, буде ружа, али се натпис с кобне плоче никојим сузама не брише, њега не исиса благ зрак сунчани, њега не оперу кише и олује... Сузе се роне тихо, али без престанка, душа стоји мирна и утишана; — ту је природа изгубила највеће величанство своје, покрет и олујине; — ту нема колебања више, нема таласа ни мрморења, али се испод зеленога мирнога вира таке душе крију неизмерне провале грдне жалости.

У манастирском гробљу стоје напоредо два гроба. У једном почиваше мати, а у

другом ћерка. Камење мраморово покриваше њихове останке, зелени шипрази беху се испрекрштали преко њега...

Кашто, кад би се ноћ најчаровитије смирила, кад би живот показивала још једина светлост кроз прозоре из цркве и шумор потресенога листа, могаše се видети неко измучено, ослабело створење, где поштапајући се једва прелази брежуљке од гробова. Седа би му се брада таласала на месечини, очи би му биле пуне суза, само би му лице било мирно; не стезаху га више грчевити болови.

То беше седи калуђер — а калуђер не беше нико други до некадашњи Драгош...

— Ту су, шаптао би он у тиху ноћ, ту ми је још једино познато место на овом свету. Видех пропаст народа свог, видех крваве дане љуте освете над својом грешном родбином, видех смерно трпљење и побожно уздање, сахрањих Калистрата, сахрањих Драгоја; не познајем данас никога на свету, ја сам једини од некадашњих дана. И још ме овај спомен божанствене девојке није оставио, ја још дрхтим кад се ње споменем, још...

И тако би престао и гледао непомично преда се, слушајући где попци у трави цвркућу.

Домаћи пријатељ.

Свак мишљаше да седи калуђер за живота хоће да се нагледа свог скорашњег вечитог стана; свак се склањаше смерно, да му непозваним погледом не узнемири потоње радовање.

Јер нико толико није учинио ни претрпео колико он!! — — —

ВИЛА.

(ПЕСМА Ј. ЈОВАНОВИЋА.)

Борило се, па уморило се;
Мртва лежи на Косову војска.
Слобода је мртве испратила,
Оставила живе сиромахе,
Нек робује, ко живот поштује.
У крви се круна утопила —
Црвен-крвца од жалости црни,
Видов-дане вид'о је мегдане,
Видео је славу и јунаке,
По сто срца у грудима једним,
Једну снагу међу стотинама,
Како с' свети пре нег' што ће мрети,
Видео је оно српско сунце,
Како сину, па како се вину,
Како стаде, па како западе.
А тама је на мртвило пала,
Црн је барјак ноћца разавила,
Полумесец крвав изаша' је —
Победио ј', ал га скупо стаје.

Ноћ је пала невесела, тамна,
Гора ј' нема, у њој душе нема,
Само једна лепота девојка,
А лепа је као стручак цвета,
Умиљата к'о тица грлица,

Жалостива као глас славуја,
 Па по гори тужне речи збори :
 „Леле мени, кукавици сињој,
 Младости ми и животу моме,
 Де самцита остадох на свету!
 Што би мушко, то ми изгинуло,
 Што би женско, то ми пресвиснуло,
 Немам рода, немам завичаја —
 На Косову сва ми срећа спава.
 Ој Србијо, постојбино дивна,
 И јунаци, дико и поносе,
 Ој слободо, погажени цвете,
 Српско име, порушена пркво,
 Како ће вас оплакат' девојка!“
 Тако млада дању ноћу јада,
 Тако Српка виче и нариче;
 Ал' невољи на овоме свету
 Све је глухо, до Бога једнога.
 Тако траја неколико дана,
 Од туге је косу распустила,
 Од жалости лицем побледила,
 Сузе су јој рухо обелиле,
 Од тежње јој поникше крила, —
 Те се створи у горици вила.

Хвала Богу тада и до века,
 Није рана од смрти била,
 Тешка рана од Видова дана.
 А вила се Богу помолила,

Те по гори поникнуло биље,
 И корење од свакоје руке,
 Ком је вила снагу провидила,
 Терем знаде, де које ваљаде.
 Турчину се рука осилила
 Кујућ' њоме мачеве и ланце.
 Па се сила љуто побесила —
 Јао Србима да Срби не беху!
 Ево скоро пет стотин' година,
 Од како се сузи и кржави,
 Гора нам је рађала јунаке,
 Невоља им груди опковала,
 А вила им ђорде наоштрила,
 Па се славно бише и бранише.
 Кад је мајка Српче породила,
 Свако ј' вила чедо пољубила,
 А маленом у повоју сину
 Певала је српски и јуначки.
 Кад су Срба ране надјачале,
 Вила му је очи заклапала
 И самртну муку олакшала.
 Вила ј' слепцу гусле удесила,
 А гусле су душу веселиле,
 Те мртвима славу подизале,
 Храбрим, живим храброст умножиле. —
 Ево, браћо, моје песме мале,
 Што казује, како ј' до сад било,
 А и од сад — божија је влада —
 Благо оном ко се чему нада!

ОАЗЕ У САХАРСКОЈ ПУСТИЊИ.

(по Revue des deux mondes.)

Дивљач и појетичност увек су готово напредо, а да је највећа појезија она, која је оно што и природа, не говоримо ми први. Големе шуме, широка поља, непрегледно море и силне пустаре, пуне песка, свакојаке муке и жеђи, природне су појаве, које вазда забављају човека. Свуд се иште неке веће душевне снаге па да се не клоне, јер или страх или огромност учине те малакше човек пред огромном и величанственом природом. А било за то, што се ми поносимо јачином душевном себе ради, било што је у другоме од слабости поштујемо, она нас веже, она примиче к себи пажњу наше душе. Пустити се уморе песка, који те може или засути или на сто других начина уморити, загазити у голему шуму, навести се на море, пуно свакојаких несрећа, све је или још сад јунаштво или до скоро бејаше. Дух се човечији бори с огромним и величанственим јачинама природним; то је племенита и висока борба. Те су јачине расејане свуда, од прве страсти у човеку до најогромније силе у свету, којој се већ ништа не противи, па која ипак пада по ка-што побеђена.

Ово је оно, што мислимо да свезује интерес и наше публике за оваке ствари, које се на први поглед чине даље но што су управо.

Птоломеј пореди Сахару с кожом пантеровом. Вели: да је жућкасто површје на пантеровој кожи сама пустара, а да су оазе по њојзи оно што шапе на тигровој кожи. Тако и јест: пустиња је жута, а оазе су црне. Врхови на палмама, како су један уз други примакнути, чине се као нека узвишена површина, и оно сливено зеленило црни се због блиске супротности. Оазом називље се неки скуп вртова и њива који је у Сахари осамљен; села су (неки пут је по једно) у наоколо или на средини. Оаза има тројаких, по различном положају. Оазе по пољанама имају студенце, јаке изворе воде те их залевају, оазе по долинама имају артеске бунареве, природне или начињене, за тај исти посао, а оазе по пустарама и немају ни од куд каква залевања, него људи усаде палму дубоко у земљу, а она корење пружи до мокрога песка те се њиме храни. Главно су у свакој оази урме, које изгледају из далека као гај, а оне су у ствари посађене на врсте, у особите вртове, одвојене зидом од земље с олуцима, којима се у вртове вода слева кад киша удари. Ти зидови се после употребљују на два три начина. Где су низе, они су путови, а што су олуци, то покрај тога што напоје земљу и залију вртове, још одведу воду у баре, за које се мусломански становници не бри-

ну да се осуше. После се од њих излеже грозница те десеткује и скупо наплати немарност, али која хасна, кад се људи ни тиме не науче. Свак ће знати и онако, да су оазе читави шарампови; сваки је врт од палми читав шанац; ђуле истина пробије насип од земље, али то Арапу начини само нову пушкарницу кроз коју гађа. Ко је видео те тврђаве, томе не ће бити нимало за чудо што је Французе 1849. године стало онако скупо узимање неких оаза. Свака је палма бусија једноме. Око Заџе је трајала опсада не мало два месеца и изгинуло је девет стотина људи и шесдесет официра. И села су утврђена платнима зида, окићеног кулама, које све изгледа врло живописно и лако опомиње на европске средњевековне тврђаве.

Пустинју храни урма; и она само на тамошњој врућини хоће да сазри. Без ње нити би се ко скрасио у Сахари, нити би у њој било кога. Арапска појезија броји њу међу жива, душом обдарена створења, која је бог створио шести дан, кад и човека. Казујући на ком се месту прима и напредује урма, уображење је Сахаранаца мало и претерало, не би ли урма само изашла нежнија. Они кажу: „То је краљ над оазама, ноге му се брчкају у води, глава му је у небеском огњу.“ У осталом само врућина у Сахари прија њима како ваља. Могу поднети пролазну просту хладноћу обноћ

и до 6 степена испод нуле, а врућина им и до 50 степена не шкоди.

У Сахари су кише ретке; падају зими и од њих се буди биље, које почне венути од тешка пламена летњег сунца. Неки пута ударе бујицом али трају за мало. У Тугурту и Уаргли буде година којих не падне кише ни капи. И коме ће по томе бити за чудо, што су Арапи онолико захвални дрвету које рађа слатким шећерним родом, а напредује на песку, задовољно и с бљутавом водом која га влажи и која је по много друго биље убитачна, које се зелени и онда кад жега сунчана све наоколо спржи, које нити сломе нити ишчупају они силни ветрови што му витко стабло до саме земље савијају. Без претеривања може се рећи: да је по пустињи распрострајено једино дрво онако као и друштвени склоп што је састављен по првим основима и што је и сувише напредан у обзиру на наш, кад погледамо природу наоколо. Род се тога дрвета тражи по целом свету, мења се за остале потребе и он не само да обрадује него и обогати.

Ван рода, палма даје и неко млеко или слатку течност, која кад преври дође као вино. Ево како се она добија. Свуд наоколо одсеку врхове лишћу које је с краја, а које је унутра, у оно не дирају. Лист засеку на угао, па онамо где је засечено усаде шупљу трску, којом се течност слева у судић један, из кога се опет одлева у други, који је обе-

шен о лист. Због овога дрво не угине увек, клице опет истерају те се развије лист и палма се мало по мало опорави. Тако се с једном палмом може по три пута учинити.

Палмов вршак израсте у висину на 15 метара. Испод хлада, који начине врхови, јер се они примакну један другом па саставе прави хладњак, дува ветрић, али сунце не може да продре. Треба троје па да се преко све сунчане жеге одгаје и жита и осталорашће у палмовим вртovima, то је троје: хладовина, ветрић и вода. Ту се прво одгаји воће, као: смоква, граната, шевтелија, кадшто и лоза, маслина, поређе пак: кајсија, крушка и поморанца. Поврће и зеље гаји се тамо поглавито зими, а сеју понајвише: репу, купус, лук, мркву, боб и бибер; јер ово двоје последње Арапи највише кувају у својим пирјанима, па онда и желудцу је лековито, јер тамо нема вина и других киселина, које би га поправиле кад се поквари. Још се сеју бундеве, тикве, бостан, детелина, која се може и по девет пута на годину покосити, кьна, коју употребљавају жене те боје њоме нокте, и који се особито сеје по сухим оазама. По неки пут се поља и пропланци по оазама зазелене и једом и јарицом шеницом. Сејање памука тек се сад огледа и почиње, али добро напредује свуда где је земља заливена водом и где није у земљи сланих честица.

Казасмо напред да има оаза тројакних. Сад ћемо се о свакима по мало забавити.

Потоци теку с брегова Ауреских и Зибанских, а ти брегови граниче источном Сахаром. На њиховим обалама има нанизана читава врста оаза: међу којима су Ел-Кантара, Ел-Утаја и Бискра, све на једној истој реци, која залева вртове потребном водом: а међу њима су и оазе Бранас, Зерибед-ел-уед, Лијана, Бусаада и остале. Те су оазе готово на самом подножју поменутих планина. Воде, којима је глава у планинама, у равницама на подножју планина искачу у вис и тиме су ту постаде многе оазе. Међу те се броје Умаша, Заача, Толга и друге. Неки пута ти извори на скок буду и топли, као што је онај у Хетми близу Бискре. Али све воде, којима је глава у бреговима не искачу баш одмах чим се одпочне крај брегова раван, него иду кроз хоризонталне слојеве земље у Сахари, кроз олуке који се од иловаче сами око ње саставе и тако је у ствари то: да у Сахари испод земље теку воде онако као и поврх земље. Те воде не испаравају од сунца јер их земља поврх њих заклања од сунца а текући кроз олуке од иловаче не усахну у земљу око њих. Зна се, да воде, кад су ниже но што је којој глава, теже на то да се издигну на ону исту висину. Ако је дакле земљана навлака над водом, која низом у Сахари тече кроз земљу, од песка или каке друге ровите земље, онда вода проби-

је горе и начини се *извор на скок* које није ништа друго него природан артески бунар. Арапи га зову *шреја* (гнездо). У оази Уед-Риру често ћеш тако видети по издаље округласт, вршаст брежуљак с неколико палми, кроз који тако скаче вода и који се зове *шреја* међу Арапима. Ако је воде, што тако искаче, изобила, Арапин прокопа олук, који назове *сегја* и ону воду одведе на своје садове или у пустињском песку подигне нову оазу. Већином по пустарама има воде, али је слана и бљутава. Један хемичар, који је на тим песковима у мисирским пустарама начинио фабрике за салитру, описао је више горе описаних извора на скок, или артеских кладенаца. Обично се прокопа стена, и после се песак око пробушене до воде рупе постави каменом, па се горе начини на грлићу већи или мањи запушач, и њиме се умерава по вољи вода која се хоће; јер кашто хоће да дере тако јако, да би целу оазу поплавила. Има таквих бунара и дубоких, али је један Енглез, доктор Грифит облазио много крајева по пустињама у Мисиру и по више пута, и он казује да се вода нађе и на малој дубљини сасвим пијаћа, само ваља пробити подебео слој камена, који је покрива. Ето како је Мојсије учинио те је скочила вода из камена, што свето писмо приповеда. А људима се тако просте и природне ствари чине чудеса. У Сахари нема рупе у земљи, ни брешчића за који се по штогод не приповеда. И

дан данас пустињски становници буше артеске кладенце, али с големом муком. Докле копају подупиру земљу палмовим дрвећем, и кад вода сукне у вис, пуна је песка, није чиста у први мах. Силазе доле гњурци (ртаси) с котарицама, те тај песак чисте и они издрже по три минута под водом. Ако се који не врати, гњурају се за њим други те га ваде. Таки се људи поштују тамо, на њих се не ударају никакви намети; увек умиру пре времена а све од несвестице. Него таки бунари трају мало, оно дрвеће, којим су подграђени, иструди, песак се свали у бунар, те га заспе; воде нестане те палме уговеју и осуше се, а оаза се сиржи од сунца, па је најпоследне и нестане. Тако се много случајева догађало у северним крајевима Сахаре док их не освојише Французи. Неких беше нестало, неке вењаху, а ни једна се не могадијаше размицати. Француски официри инжинирски проучише и промотрише земљу и на послетку 1856 године сукнуше читави потоци воде изворима на скок. Преко хиљаде ока воде сипало је из земље тим изворима и Арапи се ондашњи не умејаху сити нарадовати. Глас оде као муња и долазише из далека да то чудо очима виде. Први извор који се тако ископа, освешташе арапски духовници и назваше га *извором од мира*. Тако продире изобраење, тако једне оазе по имену Сиди-Расед, близу Тамерне беше већ почело нестати с очију. Бунари почеше сахнути а слоје-

ви песка од особите финоће беху почели покривати сејање. Путник, који је ово писао, приповеда да је видео палме толико засуте песком, да им се једва врх видео, а друге које истина не беху засуте, али беху јадно уговеле и свенуле. Заман су се становници бранили од напасти плотом и опкопом, морало се пропасти. Стадоше на последку сами копати бунар, али на четерест метара дубљине загну о камен, који нису могли прокопати. Французи дођу са својом машином за врћење артетских бунара, наставе отпочети посао, и четврти дан јурне вода сипајући у минути преко две хиљаде ока. И све се опет поврати, оаза поче на ново цветати и напредовати. Може се мислити како су се становници томе обрадовали, али опет фанатизму нема лека. Они захваљују Мухамеду што је пустио Французе да кладенац доврше, јер се на своје правоверне био расрдио што су мале вере били, а да су умели бити крепке вере, не би дочекали од пророка да им туђинци бунар ископају.

У голој пустињи колико је лепо и мило путнику смотрити оазу, толико је још лепше видети извор на скок, где воду час се загушујући, час се одгушујући у вис избија и где се прскање од капљица по ваздуху пресјава. Измеђ осталих знаменитости ваља споменути како су у ономе песку, који се близу саме воде вади, нађене рибе, које су и иначе на таким местима у оном крају обична

ствар, а то се тумачи оним протицањем вода и олука испод земље. Хемичка лучења показаше у сахарским водама, које се тако ископају и неки део од саставних честица минералних вода, што их чини здраве.

Французи су на начин артеског бунара ископали до педесет разних бунарева у пустињи и последице као да се не могу лако прегледати. Бунари тако по пустошима, ископани на згодним местима, могу послужити за ноћиште и одмор путницима и насељеницима. На онда се земља око њих да прилично радити и сејати. Бунари ти, што их Французи ископаше по оазама, шире оазе и нова места, која се из њих залевају прво се полију водом, па онда се по њима посаде палме, које девете године већ рађају. Од 1856. године на овамо посађено је 15.000 палми. Испод њихова хлада све остало добро напредује, може расти сва европска зелен, само што она у Сахари подноси зимско доба и то много помаже становнике. Да се не претерује, ипак може бити надања да ће се од Ел-Кантаре која је међу првим оазама, пружити непрекидна шума палмова све до Уаргле, која је последња у Француској области. Да је то турска влада, или да се они народи сами управљају, не би могло ништа бити и оазе би се стешњавале и бројем и простором Без престанка су ратови и крвне освете међу урођеницима. Освајачи имају зао обичај, па исеку пал-

ме кад отму где какву оазу, а бунаре заспу или воду одврате. И сад се може видети доста развалина од оаза тако упропашћених, порушених џамија и сувих палми. Како их је покорила пода се Француска, смирили су се. Од како се ископаше артески бунари, лакше је сад и Берберима, који напореда с Арапима станују по оазама, али који су Арапима кметићи или мужици, јер на то Арапи имају права освојењем и Бербери им од свега што роди и година донесе дају половину. Чим јесен и берба урме, ето ти номада Арапина те пење своје црне чадорове покрај мирних оаза и ниште своју половину, па често још ван тога по пола зиме преживи на трошак мужиков. Истина Французи не узеше Арапима тога њихова права, али се више не злоупотребљује, и новом земљом, заливеом артеским бунаром, сиромах се кметић Бербер отима, сади палме и мало по мало од Арапина и његову земљу прекупљује. Путник Француз приповеда како је видео те Арапе спахије где нападају са својим чадорима око оаза као гладни гавранови; у нечисти и лењости да се изеду, а све су око њих неки жућкасти пси који лају и дан и ноћ; жену презиру, гњаве, зостављају, товаре свакојаким теретима и пословима, а сами вазда и до века западе чибук па тако седкаре. Стога им се жене и крију и једва и крадом смеју погледати у страна човека. Кад дође гост, сакрије се гдегод у буџак, а муж јој се гото-

вански наслања на мека шиљтета, која му је она спремила. Код Бербера је већ много боље. Жене се истина и код њих покривају превесом, али бар смеју погледати у човека.

Још су нам остале праве песковите, сушне оазе. Жалосно изгледају те земље. Једна навлака песка слаже се врх друге, а песак је чисто налик на воду, жив је, тече! Биља нема никаквога. Попео сам се, приповеда наш путник, на дромедара, да с тога живог виса боље прегледам пустош. Дромедар се тихо лелујаше и тако иђаше напред, опружајући дугачки врат и чупајући зубима по који сув лист, али међу хумкама од песка немадох се ни на чему очима забавити, пустош се отезала без краја. Сунце стајаше врх тога округлог оризонта само самцато као врх; чињаше се, да ту више ништа живо и нема. На један пут опазих врхове од палми, којима се стабла још не виђаху, мислио сам привиђење је; дођемо већ ближе, врхови се распознадоше добро, али стабла никако не би. Караван стане код једног бунара на ђерам; ја потрчим к палмама. Посађене су у рупи, од прилике осам метара дубокој. Песак је био одгрнут на све стране, на неким су га местима задржавале да на рупу не насрне ограда од палмова лишћа и којекакво камење нађено у песку. На дну тих рупа саде се палме, али без реда и то нису више светле и поносите палме као што су по оазама и као што их живописци пишу;

Домаћи пријатељ.

него су дрвета округлога стабла, кратког и дебелог, два три метра извишеног изнад земље. Чинили су ми се од тих палми стубови каквог мисирског храма или какве турске џамије на мавритански начин озидане. Кад се дрво усади те се жиле укорене, а лист горе испреплеће и начини свод, лако се сетити под њим на поменуте мало пре верозаконске грађевине. Кад сам увече ступио под те сумрачне сводове, мене доиста обузе неко осећање поштовања; оне величанствене и мирне палме на дну своје песковите рупе беху неко знамење африканског изображења, које је непокретно усред уздрманог наоколо света. Особита нега треба таким палмама. Вредан становник сушне оазе прво и прво копа руну у коју ће усадити палму; или сам или помоћу неких малих сурих магараца, којих има само на овом крају пустаре, начини он од песка наоколо бедем и утврди га као што је горе речено. Корен палмов лако се дохвати воде, која је прострta испод целог предела. Па ветар дође те све опет заспе, и јадни радник на ново откопава свој сад испод песка. Па тако без престанка. Бунар је мало што дубљи од оне рупе, на дну које се сади палма, не прелази ни шест метара. На ђерам, који Арапи тамо зову *коза*, извлаче они воду у мешини, па је сипају у олуке од дасака те одводе у мале леје у којима је посађен и лепо оплевљен купус, тикве, бибер, бостан, дуван и још по штогод. Нађе се

по тим лејама и по некоја смоква, граната или шевтелија. Становници се сушних оаза и хране једино том зелени и урмама; шта више то им служи и место новаца: радници се плаћају урмом, а ван ње се ништа друго и не износи трговином с тих оаза. Од вајкада њих доносе каравани у Тунис, а одатле се преносе у Европу. Тунис је права источна варош, ту су ти фабрике и трговине, ту су ти трговчићи, који продају, штогод само можеш на свету замислити, лупеж, крпе, гвожђурину којекакву и свашта до најмањег. У Тунису има нека пијаца као наш дорђолски битпазар што бејаше, али ма ко да га стане описивати, спотакао би се, не би могао ништа учинити. Ту становник сушне оазе нађе што њему треба, потребе за магарца и за се. И остало, као што је порцелан и друго којешта европско, купује он за накит својој сиромашној колибици. На којој пијаци свега тога, и тако, нема, на њу Арап и не иде. Становници су сушних оаза и бољи и чистији и одевенији и све им је уредније и уживоту и у економији. У њиховим лепо уређеним кућама наћи ћеш огледала, малих порцеланских судова, обојених сандучића и ормана, у које склањају хаљине; женске собе нису зазидане, него су и оне намештене као и остале. Људи су разговорни и љупки, деца весела и готова на смех. Да Бог да само, да и међу њих што скорије дође благослов од артеског бунара!!

Сад нам долази наред да говоримо нарочито о животу по оазама.

Питаће нас може бити, приповеда наш путник, које смо муке поднели, каких ли смо невоља и опасности допадали путујући по пустињи. Мало добра спрема, мало добре препоруке, па нас не стиже ни једно ни друго, и као што смо по Сахари путовали зими, путовали смо управо рећи повољно. Ево како смо који дан проводили.

Устанемо вазда пре зоре, па изађемо пред чадор. Зуав, који нам је био место кувара, већ би дотле наложио ватру и пекао нам на њојзи каву. Пили смо је ма и за невољу, јер она бљутова и неслана вода у којој се кава кувала, одузимаше кави баш оно, чим је она славна и чувена по свету, њезин мирис. Док смо ми кавенисали, војници би, који су ишли с нама, подигли већ чадор и натоварили га на камиле. У то би се спремили и Арапи, који су с нама караваном путовали; код њих је вазда разговор и неокретност, те се с тога јако наши људи на њих срде. Тако смо се обично кретали на пут о сунчеву рођају. Ишли бисмо обично пешке, а камиле би путовале мало подаље иза нас. Ако се путује на коњу, те се коњаник сиђе да узме какав камен или да узбере какву травку или иначе што узме што би тако уз пут опазио, коњ стоји као привезан: тако су научени арапски коњи. Тако би се по кашто сви скупили око каквог места, крај каквих развалина,

полупаних нојевих јајцета или таког чега. Око десет сахата бисмо се уставили крај каквог хлада или бунара. Ту се и опет ваља осврнути на коња арапског. Ко га није видео у пустињи, не може замислити лако онај отпор и издржање, чистоту и разум, који је у те животиње. Проведе подведрим небом хладну ноћ или на киши, једе тек коју шаку јечма, или побрсти штогод зеленог или осушеног биља, напије се оне слане воде, и то му је све, а иде цео дан по песку, нити ћеш му икад познати на коленима да је сустао; тако је тај арапски коњ. Није још ни то све. Каткад се путује по вас цели дан, па у вече, кад Арапи подвикну и пусте узде: ти су коњи као звезде, надтичу се као поамни, који ће кола претећи. Кад ми путовасмо, беше у Сахари зимско доба и беше и живота прилично. По неколико се пута на дан често зацрне у даљини камиле каквог каравана, најпре не веће од овнова. Што караван ближе, то нама и камиле у очима растијаху: мимо њих су путовали боси Арапи, обмотани својим бурнусима, које обмотају око главе па их ужетом повежу, с дугим пушкама о рамену и сабљама. Буде ту жена с децом на сиси, деце и женске и мушке мање, готово само наге, обешене уз товар на дромедарима. Кад караваном путује какав старешина или каква породица богатија имају за женскиње, удешена с лепим покривалима и застиркама, носила, која се граде и шију од лепих

и красно офарбаних материја. Цело племе нисмо ни један пут среди на путу. Камиле су натоварене већином еспапом, житом, брашном, палмама, дуваном, свиралама начињеним од палмова листа, другим којекаквим материјама и мешинама напуњеним водом. Виђа се камила у путу, које окоте камилче, па га носе после на леђима. Кад одрасте, трчи за мајком као ждребе док не одјача да могу и њега натоварити. Камиле по пустињи не путују једна за другом, но напоредо, а кад друге за њима прођу, оне или ударе оним истим путем, или окрену сасвим другом стазом, ако утрвенима немају већ шта чуцкати те жвакати. Није никаква реткост опазити где се Арапин сам самцат на камили упуту пустињом. У бисаге тури сухе палме, а у вече стане гдегод на извору који знаде, замота се у бурнус, шчучуњи се крај дромедара, па тако заспи. Питајте: куда ће и одговориће вам, али за што је онамо пошао често је врло незнатна маленкост узрок, иду кудгод на вашар, на ком нити имају шта купити ни продати, иду да виде како се где каква оаза утврђује; иде тек да се иде, он је номад. По правим сушним пешчарама и пустињама нису ни каравани толико чести. А што се тиче пута сви скоро иду у Тунис. Кад паднемо гдегод на ноћиште, увек бирамо места крај извора, које повежемо конопцима једног за другог и ако и нагну бежати, после их лако похватамо.

То су од прилике површне црте путничког живота у Сахари. Сваки дан су путнику пред очима величанствене природне појаве. Или је пред њим неизмерна пољана без краја и конца, или су широке дољаче, или голема језера или пешчани брежуљци на сваку форму, или је каква родна оаза окићена сеоцима, која онако живописно изгледају са својима утврђењима. Па колико тај изглед добија лепоте и милине погледом на далеке плаветне планине! У грдним даљинама, као да су поникли к небу из Сахаре, плаве се планине Атлас и Аурес. Из пустиње је сагледати брегове то, што с мора земљу очајаном бродару.

Па колико су чаробни и големи изгледи са земље и небо у Сахари није постидно према њима. На мору и на свима равницама, с којих небо изгледа као чиста округлина без сметње и прекидања, човек лако обрне очи к небу; а одатле му изглед на облаке, сунце, зору, помрчину, звезде одмењује изглед на даљине по земљи, на реке, језера, на брежуљке и планине. Кад је год сунце седало, било нам је читаво радовање, читаво чудо памети, особито кад је са свим ведро. Све је живље и различитије, као некаквим чаром. Што се сунце више спушта к западу, сивасти облаци, који су последњи предњаци северних магли, цепају се и пружају обливени пурпуром, а округли облаци, који се вију око далеких врхова, истом се окруже неким сјајним жутилом и као да

су потонули у злато, које се чисто растопило на западу. Пошто већ сунце зађе, нека ружичаста врло нежна навлака рашири се на западном небу. То је успомена преминулог сунца, и та боја обоји све брегове. Једну су планину, која се у тој светлости виђа, прозвали у Бискри *планином ружичастих образа*: а имали су и право. Дуго, дуго по сунчеву заходу она се ружична светлост види на тој планини, заиста као руменило на девојачком образу. А небо у тај мах, кад се запад првени, дође зелено као дубока вода. И мало по мало небо бледи већма и већма, онај се обасјани свод сужује, она светлост, која сјаји, побели да лепше бити не може. Ваздух је провидљив и он помаже те се опет све на земљи распознаје и на палмовом се лишћу да лепше у то доба распознати како је рескасто него на дану, па кад се према томе жутом ружичастом и бледом небу покаже целокупна палма, изгледа, да се појезија тога краја тада први пут открије путнику пред очима. Међу тим се спусти ноћ. Прво се покажу планете, па онда велике констелације, на небу сину небројене звезде, свод се сав заблиста, и млечни пут, као пантљика пружена преко даљних и високих простора, изгледа као алемима обасут појас. Месец није тамо тако блеђан, који код нас као да меланхоличким зрацима жали наше магловите земље; он је светао колут од најчистијега сребра, сија туђим зракама, али их не слаби.

Из Индије.

Макар да се онолико старају Енглези да Индију образују, т. ј. да је заузму и да од ње целе начине трговачку контору, опет се стара, појетичка Индија не клања победиоцима и непрестано овда онда огледа да збаца са себе ланце, којима су је са свих страна опколили. Ту чудну земљу Европљани не могоше ни до данас обрнути на своју руку, она ће још непрестано да опомене човека на хиљаду и једну ноћ, макар да ћеш по кашто на тим крајевима видети и Енглеза где чува своју добит. Али је између свију индијских градова Лахор највећма сачувао свој стари, појетички и чудновати тип. Истина раскош и величанство није ни на близу пређашње. Огромни се дворци разваљују и нестаје их, богаства се грабе и развлаче — али је опет по улицама врева и гушење на сву меру. Пешацима није световати ни да иду улицом, јер је у Лахору махом обичај јахати и јахати не толико на коњма, колико на слоновима и већим и мањим. Није лако пешаку ни преко улице прећи кад коњици стану у скок трчати, мислиш: вратове ће поломити, и кад слонове корачају полако својим умереним али брзим кораком. Не можеш наћи ништа китнастије и лепше

од улице у Лахору, од шарене гомиле једва покривених отворене боје крпама војника, брамина и слугу. И нехотице мислиш да ти се нешто приповеда а не да гледаш очима, нити ти може доћи у памет да таквих појава може бити у наше доба и у земљи којом господаре Енглези. Још мало па ће све главније градове Индијанске свезати међу собом гвоздени путеви и сасвим ће нестати пређашњег начина путовања у паланкину. Паланкин носе људи и казују да је врло угодно путовати у њему. То путовање није било ни скупо, јер су људи, који носе паланкине, и с малим задовољни, па онда су врло покорни, трпе свашта и учиниће путнику на вољу што год пожели јер они мисле зањ да је некакво више суштаство. На паланкинима се највише путује ноћу према машадама, јер је дању врућина да се не да трпети, а ноћу је особито врло угодно путнику оно љуљање паланкина, који је нека форма чадора. Носиоци се мењају често и често ће се десити да путник гдегод на отпочинку види коју величанствену развалину или огроман какав незнабожачки храм и брамина или факира који се узањ замишљен прислонио, учинивши божанству завет од свега земаљскога. Него ће још мало железнице истребити из Индије сву појезију садашњег путовања, али ће бар и путници бити на миру и од људи и од зверади. Европски ловци, који лове тице, зечеве, и по каткад само лисице и курјаке, не могу никад знати

како је Индијанцу који пође у лов да лови тигрове и слонове. То су појаве тако величанствене да их ваља само у Индији видети. Некада су лов врло миловали индијански краљеви, а милују га и данас, па и онуда куд су већ завладали Енглези, силно се спремају у лов на коњма и слоновима и лов се почиње светковањем. Свак се граби да буде на том светковању. Спремања та њихова толико су раскошна, да Европљанину стану очи од чуда. Слонове и коње покрију скупоценим материјама, чадорове начине од самих кашмирских шалова, и коњска опрема и оружје блистају се у самом драгом камењу. На ловцима су хаљине што може већма бити скупоцене и фантастичне, или су одвећ просте, тако да не обуку на се ништа више ван што чалму замотају око главе или се просто покрију комадом материје какве по глави, да их сунце не пече. Ако се иде у лов на тигрове није без опасности и бива да по гдекога ловца, који се омакне са слона, тигрови рашчупају. Али ту игра главну ролу слон. Тигар, чим смотри оружје, које нањ потегну ловци, одмах скочи на слона, па му се ухвати за уши шапама а зубима за доњу губицу, али је у том боју слон вазда победилац, често и онда кад ударе нањ два тигра. Ако их не може да распара зубом, он их пригње-чи земљи тешким телом, или их ухвати њушком па отури на далеко и разбије о дрво или о камен.

И кад се слонове лове није тако без опаснос-

ти, али се они лове друкчије, јер слонове не убијају него хватају живе и уче их различним пословима. Кад наиђу на стадо слонова, они се брину да их утерају на особито спремљено место, које зову *краљ* и око кога су наоколо свуда ватре наложене, после изведу питоме слонове те они дођу па опколе дивљега и одведу га међу собом. Бива прилика, да остали слонови дивљи скоче бранити онога одведеног и тада се често приметне жесток бој, него су питоми слонови увек паметнији и окретнији од дивљих и победа бива увек на њиховој страни, они тако одведу једног за другим. Има радозналаца, који хоће то да гледају и увек се близу тога места *краља* начини места за гледање.

Песме.

(НАРОДНЕ)

1.

Ах мој Боже благи,
Где л' је сад мој драги?
Или пут путује,
Или винце пије?
Ако пут путује,
Срећно путовао!
Ако л' винце пије,
На здравље му било,
Ако л' другу љуби:
Од мене му просто,
Од мене му просто,
Од Бога проклето.

2.

Сву ноћ ми соко прпева
На Миланову прозору:
„Устани горе Милане,
„Девојка ти се удаје,
„И тебе зове на свадбу;
„Ако јој не ћеш на свадбу,
„А ти јој пошљи благослов.“
„Нека је, нек се удаје!

„Ићи јој не ћу на свадбу,
 „Него јој шаљем благослов:
 „Мушкога чеда немала!
 „Колико хлеба појела,
 „Толико једа имала!
 „Колико воде попила,
 „Толико суза пролила!“ —

3.

Умре Конда, једини у мајке,
 Жао мајци Конду закопати,
 Закопати далеко од двора,
 Већ га носи у зелену башчу,
 Те га копа под жуту неранчу.
 Свако га је јутро облазила:
 „Сине Конда, је л' ти земља тешка,
 „Ил' су тешке даске јаворове?“
 Проговара Конда из земљице:
 „Није мени, мајко, земља тешка,
 „Нит' су тешке даске јаворове,
 „Већ су тешке клетве девојачке:
 „Кад уздишу: до Бога се чује,
 „Кад зајуну: сва се земља тресе,
 „Кад заплачу: и Богу је жао.“

4.

Прођох кроз гору, не знам кроз коју.
 Нађох девојку, не знам чија је,
 Стадох на ногу, не знам на коју;
 Стаде је вриска (не знам шта јој је.)

„Нуто ћидије где намигује!....
 Ваља му дати јагње печено,
 Јагње му дати ножа не дати:
 Нека ћидија зубима чупа,
 Нека се мучи, док с' не научи;
 Ваља му дати пун кондир вина,
 Вино му дати: чаше не дати,
 Нека ћидија кондиром пије,
 Нека се мучи, док с' не научи.
 Ваља му дати мене девојку,
 Мене му дати, не дат' постеље,
 Нека ћидија на земљи спава,
 Нека се мучи док с' не научи.“

5.

Сину зора, а ја још код двора,
 Дан превали, а ја у лов пођох
 Ја на брдо, а сунце за брдо;
 Ал' на брду под јелом зеленом,
 Ту бејаше заспала девојка;
 Под главом јој снопак детелине,
 У недрима два бела голуба,
 А у крилу шарено јеленче.
 Ја ту остах ноћу преноћити,
 Везах коња за јелу зелену,
 А сокола за јелову грану:
 Коњу дадох снопак детелине,
 А соколу два бела голуба,
 Мојим ртом шарено јеленче,
 А мен' оста лијепа девојка.

6.

Јово брате, жао ми је на те,
 Моја драга хоће поћи за те,
 Сама ми се сабља вади на те;
 Не узми је, мој по Богу брате!
 Свему ми је роду омилела,
 Моме бабу дворбом и угодбом
 Мојој мајци родом и племеном,
 Мојој браћи стасом и узрастом,
 Мојим секам' дугијем косама,
 Мен' јунаку прнијем очима,
 Не узми је мој по Богу брате!

7.

Зелен дуже, не зеленио се,
 Драго моје, не оженило се,
 Док не дошло да мене запита:
 Хоћу ли се оженити, драга?
 Жен' се, драги, желила те мајка,
 Тебе мајка, а ти девојака!
 Кад на теби свилена долама,
 До дан до два зелена травица,
 Кад на теби свилене мараме,
 До дан до два о крсту висиле!

Кадур.

ИСТОЧНА ПРИПОВЕТКА.

У Дамаску је живео неки човек, који је просио милостињу од свакога који би прошао мимо њега; било му је име Кадур. Сваки му је од милости, колико је могао, делио, јер управо рекавши, Кадур је био право чедо несреће. Омален и слеп на једно око, беше Кадур грбав и храмаше на једну ногу тако, да му је врло тешко ишло помицати се с једног места на друго. У тешкој болести некој поиспадају му сви зуби, а кад је говорио, муцао је толико, да му се једва могло разумети шта хоће да каже. Просећи тако већ од дуга времена, беше напросио доста новаца и беше намислио, ако још више новаца прибере, да себи купи земљу и кућу и да остали живот колико му је могућно пријатно и повољно проведе.

Близу моста, на коме је он просио, налазило се гробље. На том је гробљу он, у куту под неким дрветом, остављао своје новце; па је по том одлазио на отпочинак кући, која се онда близу гробља, усамљена находила. — Један дан у су-

мрачак пође он на гробље да новце, које беше кроз неколико дана прибрао, метне међу оне одавно закопане; али кад дође к месту где је држао своју оставу, смотри преривену земљу а новаца не нађе. Пун туге и очајања стане се чупати за косе и дерати хаљине на себи, горко плачући. Суседи чују плач и нарицање и дошавши на гробље затеку ту Кадура полумртва. Поврате га к себи и утеше како су могли, даду му богату милостињу, па се разиђу. Али он, не могући поднети таку несрећу, потрчи к реци да скочи да се удави. Већ беше дошао на брег и размишљајући о том несрећном догађају затрчи се да скочи у реку; али у том скоку — како је био хром — спотакне се и падне на земљу. Тада смотри покрај себе озбиљна неког старца, који га упита која му је невоља и удели му обилату милостињу, и пустивши се с њим у разговор тако га доведе убеђењима на друге мисли, да Кадур одустане од мисли да себи живот одузме и намисли да пође по свету. Пошто се растане са старцем, пође пут Багдата. Ишао је полагано, као што бејаше хром и целим путем се хранио милостињом.

Био је већ превалио половину пута, а нађе се са караваном трговаца, који су као и он ишли у Багдат. Питају они њега, куда ће? Хоћаше им одмах у брзо одговорити, али тако замуца, да му не могаху ништа разумети: сви прсну у смех, и кад он на послетку дође до речи те им каже што

је хтео, смилују се на њега и допусте му те седне на једну камилу. Он им за ту доброту захвали како је могао и пођу заједно даље.

Путоваше тако неколико дана. Кад један дан смотре они пред собом облак праха, чега ради се трговци од каравана врло узнемире. Није то било без узрока: јер не потраја много, а на караван удари чета лопова. Ко би јунак, оста на мегдану, што вели наша пословица, а остали допадоше ропства и међу њима и Кадур. Сад почеше лопови свлачити путнике па кад суког опленили, и убијали су га. Ред дође и на Кадура; али онај, који га је свлачио и пиљио, смотри и да му одело не вреди много, и да никаквих новаца нема, па проговори својему друштву: „хајде да поклонимо живот овоме просијаку!“

И сви одобрише.

Један од њих, слеп на једно око и хром, примакне се Кадуру, па видевши где су врло налик један на другога стане се грохотом смејати, па зовнувши и остале, рече им: „Врло вам хвала, што сте поклонили живот овоме просјаку, цела живота нисам видео никога тако налик на ме, као што је он; и да не знам тврдо како немам брата, бих помислио близанци смо.“ Па приступивши Кадуру и ударивши га по рамену, проговори му: „Брате, дигао си се на далек пут, а врло си се рђаво опремио; ето узми мој огртач и турбан, па иди куда ти је воља.“ Метне му свој турбан на

главу на га огрне огртачем. Гледећи то пустахије насмејаше се до миле воље и сваки га обдари милостињом, тако, да он доста новаца прибере. Лопови после поделе што су у каравану запљачкали, и Кадур се крене даље пут Багдата.

Кад дође у неко место, већ близу Багдата, баш кад је хтео ући на капију излети предањ стражарски поглавица и повиче: „Ето Гумлаха!“ и обали га. Дотрче стражари и одмах с поглавицом потерају Кадура кадији. Кад изиђу пред кадију, почне стражарски поглавица: „Ето онога Гумлаха, што је пре неколико дана убио мога брата, ето на њему и сад огртача и турбана.“ Заповеди кадија да се доведу сведоци, и свиколици, као што су познавали онога Гумлаха и гледећи по хаљинама отетим и по томе што је овај био слеп на једно око и хром, реку да је Кадур Гумлах. На то кадија без премишљања изрекче пресуду да се Кадур погуби.

Стане се Кадур позивати на суд божји, почне приклињати и кадију и сведоке; али не поможе ништа. Дође и целат; и кад с Кадура, који је био клекао на песак скидоше плашт, стражарски поглавица ухвати за руку целата који беше замахнуо мачем, па се окрене кадији и прозбори му: „Чујеш кадија! Ја поричем моју тужбу. Преварио сам се заједно са сведоцима по наличности. Гумлах, којег ја знам, човек је прав и јак, а ево, видиш, у овога човека грба, која се није могла пре смотрити испод широкога огртача.“ Тако исто

реку и сведоци и кадија одмах заповеди целату да иде, а Кадура обдаре сви милостињом и пусте га да иде. Он захвали Богу што га је беде опростио, па се крене даље ка Багдату.

Не прође много, а сусретне се с човеком, који је носио неки свежњић на плећима; поздраве се обојица и како је и онај ишао у Багдат, договоре се да заједно путују. Кроз неколико дана прођу једну шуму; сунце беше за чудо припекло, а Кадуру ће рећи његов другар: „Хајде да седнемо под дрво, докле жега не попусти, и да се одморимо.“ Па седну; а онај, спустивши свој свежњић украј себе, легне и заспи. Кад се пробуди, смотри на врежама неко воће у љускама, налик на орах; устане и набере га: то учини и Кадур; али кад га тури у уста, како није имао зуба и како је љуска она била тврда, љутит побаца воће на страну. Његов другар смејаше се грохотом гледајући Кадура и рече му: „Ето, видиш, побратиме, како је добро имати зубе; да си их добро сачувао, сад би могао лако разбити орахе.“ Тако рекавши узме један, разгризе га и поједе, па — падне на земљу; Кадур прискочи к њему, али онај већ беше издахнуо. Он седне покрај покојнога и стане горко плакати.

Није прошло много, а он угледа једнога човека где иде на коњу и где за њим неколико њих јашу. Кад овај смотри Кадура где плаче и близу њега мртвога човека, сјаше с коња и упита га

како је умрѐо тај што пред њим мртав лежи. Кадур му приповеди све како је било, и покаже воће од којег је онај, пошто је окусио, умрѐо. „Захвали Богу што и ти ниси платио главом,“ рече коњаник, „јер је то воће најљући отров каквога нигде нема, и ко га окуси, тај мора онај час главом платити.“ Заповеди одмах слугама те онога погребу, а Кадур рече те седне на једнога коња, на ком је слуга седео, и поведе га са собом. — Дођу у скоро пред величанствени двор и уђу у пространу двориште. Сјашу коње, и коњаник, који беше са собом повео Кадур, и који беше господар тога двора, поведе Кадур за руку унутра.

Уђу у собе са свију страна окићене одабраном резаријом и живописом; најпослед дођу у једну дворану на стубовима из које се најкраснији поглед отварао, и ту седну на угодно узглавље. Онда ће повести реч господар: „Нека је Богу хвала, који је поклатио сваке среће и имања те смо устању утешити, потпомоћи и обдарити свога ближњег. Ти ми исприча шта ти се данас десило, него те молим, деде ми приповеди свој живот!“ — Започне Кадур казивати све што му се кад десило, особито од оног мучног времена кад му с гробља однесоше цело његово имање. Међу тим приђу к трпези, и пошто су вечерали, господар куће одведе Кадур у собе, које му је назначио. Кад сутра дан Кадур изиђе из собе, у предњој соби затече свога одређенога слугу и ново

рухо, у које се одмах обуче. Брзо дође и господар и тако проведу заједно до ручка у разговору; после ручка изиђу на чилим коњма у поље а после шетње сврну у врт. Господар изведе својега госта на један вис, с којег се видело језеро које се до самога врта пружало. Изнесу пића, и кад се обојица расхладише, и поткрепише, поведу свакојаке разговоре. И како је у Кадур био бистар разум, као да је све што је говорио забављало господара.

И Кадур проведе ту две недеље; сваки дан беху забаве и весеља, тако да је Кадур, како пре тога није знао никад ни за какво весеље, мислио да је он у ономе месту, које пророк обећава блаженим душама по смрти.

Један дан, већ пред сумрак, приђу к језеру Кадур и његов господар; једаред се истом осврне господар и зовне Кадур, с којим се шетао по вијугавим стазама кроз врт, засађен високим дрвима, и непрекрштан жубор-поточићима. Ноћ је била видна и јасна месечина, која је по гдегде кроз размакнуте гране продирала, чисто и нехотице навраћаше човека на размишљање.

На један пут се Кадур засија испред очију нека голема светлост и на један пут смотри величанствену дворану, на којој су се окна сијала у светлости. Он у свом страху повиче; „Ја ето видим рај, који нам је пророк обећао.“ Господар се насмеје таковом збору, а већ се беху прикучи-

ли к степенима, он отвори врата на дворани искићеној златом и мраморјем и осветљеној неизбројним светионцима; а на један пут се заори најјаснија свирка.

Кадур беше јако потресен. У том ће се господар обратити к њему и рећи му: „У твојој је руци да постанеш господар свега тога.“ Он плесне рукама; отворе се једна врата са стране и уђе шест Арапкиња и за њима неко малено чељаде, заличено покривалом богато окићеним златом, грбаво и хромо. Кад приђу до дивана, Арапкиње стану с обе стране мирно, а мало оно чељаде поклони се. „Ето то ми је кћи,“ проговори господар, „једина наследница свега мога блага; ето ти је дајем за жену, ако имаш вољу.“ Кадур брже да падне к ногама господару, а овај устане с дивана, приђе ка кћери и скине с ње златно покривало, којом беше заличена и, на своје дивно чудо, смотри Кадур да је била у цветној младости, лице јој је било храпаво, била је слепа у једно око и зуби јој на обе стране беху попречке и укриво израсли. Он се задрхта, али, савлада сву своју неповољност, каже господару, да ће његову ћерку драговољно узети за жену. Са свију страна без престанка стајаше врева музике, која је звонила све милије и угодније; они уђу у другу дворану, у којој стајаше красно постављена трпеза. Кадур наместе до његове голубице и он беше весео на сву меру. После вечере узме га

господар за руку и одведе га у собу. Пошто се ту наместише на меке диване, почне господар овако:

„Није ми хтела судбина пуну срећу дати, видео си каква ми је кћи. Али што јој Бог није дао у лепоти и гиздавости, оно јој је троструко накнадио у врлини и ваљаности. Било јој је много просаца и, преко обичаја наше земље, ја сам је показивао свакоме, и макар да сам свакоме напомињао и врлине њене, ни један се није дао зауставити. Кад сам сусрео тебе, који си као и она, да простиш, грдан, помислио сам, да ћеш, може бити, ти бити онај, којег је судбина божија мојој кћери наменила. Али, ако би ти тако што на терет ма и најмање пало, реци ми што је права твоја воља; ја ти за зло примити не ћу, макар ти и не хтео узети моје кћери.“

А Кадур одмах, без размишљања, одговори да он ништа не мари за њезину спољашњост и да су му главније њене врлине и њезина ваљаност од ма какве спољашњости.

То се господару врло допадне; он устане весела лица и отиде кћери. Како су врата од собе стајала отворена, Кадур изиђе кроз њих у врт и премишљаше шта се то учини од њега, седнувши близу једнога канала, који се близу оне собе налазио. Дуго је ту замишљен пробавио. На један пут се силно затресе место на ком је он седео, заори се страшна грмљавина, и Кадур падне ли-

цем к земљи; кад се од страха мало повратио и подигао главу, смотри пред собом онога истог старца, који му се јавио кад је оно хтео у реку скочити. Онај се приближи к њему и овако му проговори:

„Судбина је празна реч; што је Бог наредио оно је суђено људима: другог усуда нема. Онда кад си хтео скочити у реку да се удавиш, што си новце изгубио, памти, да сам те ја одвратио од безбожне мисли самоубиства; али памти и то, да си онда кад си скочио у реку за то пао, што си био хром и да те је тај пад избавио од смрти. Охрабрен оним, што сам ти ја онда говорио, престао си очајавати, кад си онамо замуцао насмејали су се трговци и узели те са собом у друштво у караван, а што ниси ништа имао, то те је од смрти спасло. Кад је целат врх твоје главе мачем замахнуо, грба те је ослободила; на другом се опет месту ниси отровао оним орахом, што ниси имао зуба; и тако, за то што си слеп, грбав и хром, стигла те је већа срећа но што би јој се икада и надати могао. Памти и знади, да је често оно прави дар божји што ви људи називате несрећом.“

Међу тим се дотакне старац Кадуре, грбе не-ста, преста муцање, нога оздрави а старац мину!

Кадур падне лицем к земљи захваљујући Богу; а кад сврши молитву, спази господара, који трчаше к њему и који му каза да је све ругобе

кћери његове неким чудом у један мах нестало. Кад види где се то исто стекло и с Кадуром, одведе га к невести и Кадур је једва позна; беше то лепа узраста и красна стаса девојче, а кад отац скиде с лица завој, сину необична лепота и неисказану радост и срећу тога дана ко може описати?... Кадур с његовом ваљаном, лепом и богатом женицом поживе до дубоке старости, дочекавши и праунуке.

Мајкама.

Опомени се, жено, да живот добре матере често ништа друго није него ланац самих брига, невоља и жртава; али немој заборавити уз то помислити и на то: како поклањаш свету нов живот, који ће те некад *мајком* звати.

Није доста што је мати родила дете: најпреча јој је и најважнија дужност, што ће га одгајити.

Напретку детињем није темељ само прва нега у колевци, темељ му је пажња и љубав материна, која му је, још док је у утроби било, поклоњена. А први врисак, којим дете поздрави свет, може му бити или на срећу или на несрећу.

За дадиљу (кад треба) детету ваља бирати ни врло младу ни врло у годинама особу, у које је здрав разум, која ће дете миловати, која није срдљива ни бурна и воли истину; особу, која треба да је здрава, крепка, умерена, разборита, вредна, смотрена, чиста, уредна и окретна. Ако јој

нема више од двадесет и пет, а није претурила тридесету, ако је и сама већ одгајила које дете, онда је најбоља за дадиљу.

Плакање и дрекање је детету оно што покретање одраслome.

Играње пробуђује мисао у детету, играњем се буди и одгаја његово оштроумље, снажи му се крепост телесна и душевна. Играње више развије и одгаји дете, него што би многи и помислити могао.

Што год дете мање има на уму да га ко гаји и мотри нањ, све ће се боље и поузданије одгајити.

Деца обдарена јачим умом, обично су нестрпљива. Дете треба да се полако и неосетно упућује на учење: гонити га је убитачно и не треба никад.

Немој, мати, никад с виком и наваљивањем поступати с дететом; пази да никад не буде да *поречеш* што си једном *заповедила*. А опет немој никад ништа излишно наређивати и заповедати детету; што си једаред наредила и заповедила детету, онога се држи и никад не попуштај.

Љубав према деци, неговање и миловање деце — праве су врлине женскога рода.

Дете је прави мали дивљак; врлина и лепо обичаји ваља тек да се присаде у његово срце. А за то не треба никаква нарочита поучавања, све ће то покрај добрих угледа, ако их дете има пред очима, и само доћи. Доброта, љубав и врлина мајчина будиће у њему љубав и оданост; озбиљно владаће очино: поштовање и послушност. Тако се у њему мало по мало почиње будити и саучешће према осећањима другог.

Која деца одрасту у друштву, она се најбоље чувају. Најздравије је и најбоље је деци међу децом. У томе дружењу усађује се у децу оно најглавније морално начело: чини другоме оно што би рад да теби други учини; или не чини другоме што себи ниси рад!

Мати, пази да научиш читати у очима детету, да би се научила сваки покрет његове душе из очију погодити. Дете још нема никаква израза на своме лицу; око је једино окно, кроз које се може погледати у његов свет!

Уз мајку се наслањајући и поред ње проведе дете прве своје дане.

Младим мајкама нека је ово на памети: све бриге и патње, тегобе и труде, неспавања и страховања, све жртве, ма како биле тешке и големе, богато накнађају здрава, добра и весела деца.

Бриге о детету привезују оца и мајку још чвршће једно к другоме. Јер што је год више таквих заједничких брига, више је свезе, а с њоме више и љубави.

Која је права мати, она види и чује све што дете види и чује. Мајка види и чује само на детиње очи и уши.

Немојте помислити, да је страشان терет одгајити дете, али немојте помислити ни да је што врло лако. Разуме се, ни што је најлакше, не да се без труда свршити. Дете је као биљка, као дух!

Главно у одгајивању детета чини матерња љубав и здрава људска памет у свези с моралним просвећењем, осећање о поштењу и племенито разумевање моралне светиње, а врх свега побожно поштовање вере у божији закон. Врло је од помоћи и код гдекојих мора бити нешто мало савета.

Мајчина стрпљивост не сме попустити ни тренута. Ако световање не помогне ништа по девети, да ако помогне по десети пут!

Немојте никад прснути кад сте срдити, а дар дајите само пошто се добро дело учини. Највише се покажите срдити кад опазите лаж према коме било, ма и према нижима од себе. Деци указујте много љубави, али немојте никад *тражити* од њих љубави. Кад се што заповеда и наређује, ваља наредити и заповедити озбиљно али без дурења — лепо!

Гледајте те показујте деци што више светлу страну доброга, а мање мрку страну злога: више говорите деци о рају но о паклу.

Немојте рећи детету да је тихо и мирно, што по читаве сахате где год у крају мирно седи.

Од девојке се хоће више него од девојчице, од невесте више него од девојке, а од мајке више него од невесте.

Свака мајка вредно је да се често опомене племените Римљанке Корнелије. Њу позове к себи добра њена пријатељица, па јој показиваше

свој накит: све само злато и драго камење, а кад је хвалу свршила, позове Корнелију да јој покаже она свој накит. Корнелија је замоли да почетка који сахат и кад се тада вратише из школе њезине петоро деце, па се све петоро жељно приљубише уз мајку и око врата јој се повешаше; она рече: „Ето мојега накита, ето моје дике и драгога камења.“ — И, верујте, да се ни хришћанска мати, макар која, не може похвалити племенитијом хвалом од ове незнабошкиње.

Сузе мајчине расплачу плачљиву децу, те и нехотице пристану уз њу; кад се отац на мајку расрди, њима се срце цепа, а кад се што родитељи, које они сматрају за савршене, измеђ себе поречкају, пред њима се отвора грозан свет, за који нити треба да знаду, нити да верују да га може бити. А треба ли и дете да пристане ма на коју страну? —

С одраслом децом ваља поступати као с одраслом — и све што се за њих и око њих наређује ваља да је онако као што приликује одраслима. Одношај деце према родитељима нека је из године у годину све већма пријатељски; оштро наређивање и заповедање доведе у међусобне одношаје само опорост. Само нека пази мати да јој ћерка ништа лукавством не измами, да је син никад пркосом не победи.

Најлепше је још за живота просипати љубав и још напред посадити на свој матерњи гроб топлу захвалност и признавање.

Много деце много и љупких дужности, много бриге и радости, али много и благослова.

Наполеоновске љубичице.

Велики онај војник, који је, као што сам често говораше, на острици свога мача држао судбину Француске и Европе, у почетку овога века беше изабран за конзула француске републике за цео живот, и гипким се корацима пењаше корак по корак на царску столицу. Онда је станао у двору Елизејском, а жена му је Јозефина у другој кући седела. Истом по крунисању пресељено се у Тиљерије. Сваки дан је имао обичај ићи у походу својој жени.

Првог Фебруара јурио је тамо у скок, јер се закаснио, чекајући *киту љубичице*.

По несрећи версаљских баштована једва је неколико љубичица било пунило у версаљским стакленим вртovima. Од неколико није се могла свезати кита. И тако љубичице не дођоше. У оно је време љубичица у Фебруару била особита реткост, а није нико ни мислио тражити их и брати гдегод по обалама и заградама. У стакленој се башти онда то нарочито зарад Наполеона гајило. Неколико дана пре тога беше он запитао своју жену шта жели да јој донесе на имени дан,

и она пожели киту љубичице. Наполеон пак није хтео да се ослони на случај. Али се случај не дадне надмудрити, и тада се моћна воља победиоца светског кршила, да о што, но окиту цвећа! Не могући трпети, беше послао већ два улака у Версаљ и морао је чекати, хтео не хтео. Међутим нечија незнана рука пошље му тада огромну киту најлепше љубичице, тако мирисаву и свежу као да је у Мају узабрана; и у свему много лепшу од оне, коју је он чекао из версаљских стаклених башта.

Бонапарта зачуђен и потресен таким поклоном из ненада — а може бити и сећајући се од куда је кита — уседне одмах коња и пође к Јозефини. Код ње нађе мноштво пријатеља, и гостију. Сваки беше донео своје даре од честитања и он пружи Јозефини своју киту љубичице.

Од то доба Наполеону I. јако омиле љубичица. Ону су киту по његовој препоруци дуго чували и пазили, а кад већ лишће поче венути и опадати, Јозефина незнајући ни сама одкуда се у њена мужа распадила из ненада тако силна воља за љубичицом, увек се старала да има свеже љубичице и особито кад је постала цирица, увек је томе цвећу давала првенство. Њојзи је и после, пошто је сишла с царске столице био најмилији труд неговање цвећа нарочито пак љубичице. Пошто јој је после неколико година тужног живовања срце препукло те је умрла, гроб јој је био

накићен љубичицом, а данас се око красног надгробног споменика, који је подигнут врх гроба прве царице, виде наоколо силне саксије љубичице.

Кад је Наполеон био на острву свете Јелене, имао је радо садити љубичицу, а кад му је тело преношено у Француску, па је у Шербургу изнесено на француску земљу, народ га је за неколико минута засуо китама и венцима љубичице.

За бурбонске владе дођоше на ред од цвећа беле лале, а под прозаичном владом Луи Филипа није се ни мислило на цвеће него на новце и шпекулације. Под новим царством љубичица се опет вратила на своје старо, почастино место.

Новембра 1848. беше Париз јако узрујан. Није се знало ко ће надвладати, ко ли имати вишину гласова за председника француске републике, или Кавењак с победном сабљом, или Луј Бланк или Ледри Ролен с комунизмом и социјализмом, или на послетку Луи Наполеон с новим царством. Луи се Наполеон у то доба шеташе силно потресен и нестрпљив у свом стану у Ренском гостионику на пијаци Вандомској, у коме се беше настанио као приватан путник. На ходнику и на прозорима стајаху у порцеланским саксијама прекрасне ките љубичице. — То беше учинио гостионичар и ту му љубав цар после није заборавио. Око Наполеона беше неколико верних пријатеља: Персињ, Морнија доктор Коно и други.

Цвеће значи срећу рече цар Персињу показујући љубичицу. У тај исти мах гомилама народа примицаше се све ближе и ближе томе стану, јер гласање беше свршено и девет десетина беше Наполеонових. За неколико се минута главна дворана и околне собе напуне народом, који се мењао, излазио и улазио до саме поноћи. Луи Наполеон леже спавати врло доцкан; а у пустој дворани беше препуно мириса од љубичице и од то доба сваке године о Наполеонову именом дану као да се и цео Париз створи у врт од љубичице.

Из природе.

Чланци за свакога.

I.

Ваздух, којим дишемо.¹⁾

Површина земље застрта је ваздухом (атмосфером) 10—27 миља у висину. Ваздух је тежак као и свако тело у природи и притискује друга тела која су на земљи. Притисак је овај већи у провалама (понорима), мањи на бреговима, јер су доњи ваздушни слојеви притиснути онима који су изнад њих.

Ми удишемо атмосферни ваздух, и не можемо без њега живети ни један тренут. Он се покреће над земљом без престанка, час као тихи уздах, час као хитри ветар или као ужасна олуја. (оркан).

Нама је ваздух тако познат, а дисање тако наравно, да слабо и пазимо на њега; ипак је његова особина чудновата, његова потреба знаменита. То су и наши стари расуђивали, и за то су они урачунали и ваздух у основне материје (еlemente) у природи, у које су они поред њега бројали ватру, воду и земљу.

¹⁾ По Џејсу Џонстону

Како нам се ваздух појављује привидно чист, ипак, он није просто или основно тело (пратварка) већ је сложен из више различитих материја, које су скупа веома знамените по животињски и биљни живот. Нама је познато, да су четири материје потребне за његов састав: две од њих састављају највећи део ваздуха, и зову се *Кисеоник* и *Азот* (гушљик); друге две *угљена киселина* и *водена пара* налазе се у мањој коликоћи у њему.

Све састојне материје ваздуха броје се у ваздуша (еластично течна) тела, која су мање више провидна, без мириса и укуса и у којима се не може дуго време без квара дисати; а такви гасови зову се загушљиви. Чист кисеоник се још одликује тиме, што у њему свако усијано тело изгори брзо; азот и угљена киселина тиме, што се у њима гасе сва горљива тела; ваздушна пара на послетку, позната је свима, те није нужно разлагати њене особине. Све ове материје, тако су удесно смешане у ваздуху, да оне, не само што нису штетне за дисање, већ су корисне у великој мери, осим угљене киселине, која ветри из земље или из животињских плућа у ваздух, и која постаје штетна, ако се у великој мери накупи у ваздуху, као у подрумима где ври слатко воће.

Погледајмо сада какав утицај имају састојни делови ваздуха на животињски и биљни живот. Без сумње морају њихова дејства бити удесна за

њиха, јер би оба морала за толико хиљада година угинути и другим створовима уступити место. Безбројна животиња и биље, од које се налазе остаци у унутрашњости земљиној, сведоче да у разним околностима и разна створења само на њој могу постојати, а то сведочи и ближе познавање оних појава, који се виђају у садашњој животињи и биљу.

Са сваким уздахом, којим се уздигну животињске груди, усисају плућа известну количину кисеоника с ваздухом. Овај кисеоник је главни део потребне за живот хране, који нам је сваки час нуждан, и који не можемо добити из другог извора. Кисеоник је дакле за наш и животињски живот од преке потребе, па и она животиња, која не дише плућима (рибе итд), потребује га, јер ће угинути брзо у ваздуху и води, где нема кисеоника.

Тако и свећа и остала горљива тела горе у ваздуху зато, што у њему има кисеоника. Ваздух је дакле и за ватру потребна храна! да нема у ваздуху кисеоника, ми неби имали светлости и топлоте из угљевља, дрва и других горљивих тела.

За то је и коликоћа кисеоника у ваздуху значајна за животињски биљни живот.

Има га чиста 21% у ваздуху. Да се ваздух састоји из чиста кисеоника, то би животиња само за кратко живела у њему, и запаљена тела изгорела би у њему веома брзо. За то је ваздух смешан с

азотом, који га управо само слаби или утанчава, почем он није отрован као угљена киселина. Она разблажује дејство кисеоника на тело, као од прилике вода што разблажује дејство вина на њ.

Још да поменемо угљену киселину.

Сваки зелен листак на дрвету или на другој којој пољској биљци, сиса овај отровни гас из ваздуха дотле, док сунце сија. Угљена киселина је тако потребна биљци, као што је кисеоник животињи. Да нема ње у ваздуху биљка не би могла расти, и нас би за кратко време окружавале пустиње: а где нема биљке, ту не може ни животиња, ни човек опстати.

Али како је угљена киселина отров за животињу, то је не сме бити у ваздуху превећ много, за то је обично нема више од $\frac{1}{1000}$ — $\frac{1}{2500}$ у ваздуху. А да је има мање, то не би имала биљка доста хране.

На површини лишћа има много рупица, скважина, које непрестано сисају угљену киселину из ваздуха. Безбројни листићи одузимају дакле ваздуху угљену киселину, која би наудила људма и животињи, и хране се њоме; а то усисање је узрок, зашто у доњим ваздушним слојевима нема толико угљене киселине колико у горњим.

Још је знаменита у ваздуху и водена пара, за биљке почем се оне састоје $\frac{3}{4}$ из воде, која с површине листића опет прелази као пара у ваздух.

Да је ваздух сух, то би се вода из биљке бр-

зо испарила, и ова би за мало увенула и осушила се.

И животињско тело састоји се већином из воде. Један човек од 60 ока, има у телу само 15—16 ока тврдих честица: остало је све вода. Његова кожа и плућа испаравају непрестано воду. Да је ваздух сух, његова кожа би се брзо осушила и грозница би завладала њиме. До мало би нестала воде из нашег тела, и оно би се осушило као мумија. Зато је сухи ветар у Африци, самум, тако опасан за путнике, кад их ухвати у сред пустиње на камилама.

Влага у ваздуху доприноси много биљној храни, која опет храни животињу. Кад сунце зађе, а спржене биљке полегну по земљи, тада ће их оснажити и обрешити блага роса. Невидљива влага у ваздуху згусне и претвори се у капље, које се таложе на хладнија тела. Како нам се блага појављује природа, са својом росом! Песници свију векова слеваше је у благодарности за овај њен дар.

Погледајмо један часак како се роса образује, и на узроке по којима она бира места где се таложи.

Сва тела на површини земље, загрејана сунцем, разастиру своју топлоту око себе дајући је оним телима, која су мање загрејана. Тако и земља даје ноћу своју топлоту хладнијем ваздуху. То исто чине и малена тела на земљи; она деле упра-

во своју топлоту, кад једно међу њима охладни. Дању се то неће десити, почем онда обично сија сунце, а кад би се по заходу сунца небо застрло облацима, тада ће ови задржати топлоту при земљи, и предупредити да тела на њој захладне, које само тада бива, кад су ноћи ведре. Земља дакле захладни кад је ведро небо, а у случају да је ово само местимице облачно, то ће земља бити хладнија онде, где је ведрина над њоме.

Узмемо ли сада да у топлијем ваздуху има више паре но у хладном, то ће се онда, кад топли ваздух додирне хладну површину земље, један део водене паре сталожити у ситне капљице на хладнија тела, или ако тај топли ваздух дође у додир с хладним планинским врховима, и ту захладни, то ће се на врх планине образовати густа магла (облак). Малене водене честице, које пливају у тој магли, таложе се, и извиру на подножју планине у изворима, орошавајући земљу.

Како тела на површини земље неједнако одају своју топлоту, то ће нека брже, нека опет спорије охладнети. Она која брзо охладне, биће скоро обасута росом. За то је у вечерњем сутоњу трава најпре росна, пешчано поље сухо; и док жедна врба и друго дрвеће сиса својим лишћем влагу и пита се, остаје каменити друм за дуго сух.

Из ове водене паре нашег ваздуха проистиче и блага киша у нашем умереном појасу, ко-

ја у жарким појасима силовито пљушти; само што се она различно образује.

У горњим ваздушним слојевима струји без престанка хладан ваздух са севера к југу. Кад се сукобе две различно топле и с паром нагојене струје, то смањају и изравнају своју топлоту. Али у овој преполовљеној топлоти не може водена пара да остане у ваздуху растворена. Тако ће се образовати, као и на врху планине, облак; сувишак влаге збије се у капље, и пада као киша на земљу.

И ако је коликоћа ваздушне паре сразмерно малена, опет би ова, да се преобрати у воду, и падне на земљу, покрила земљу 5 палаца у висину. Редка су места на земљи, где пада мање од 20 палаца кише преко године.

Како нагло киша пада у жарким појасима, ево један пример. У Касајским планинама, у Азији, износи талог од кише 610 палаца преко године. Тамо пада кише, у сушном времену, кадшто 25 палаца на дан.

Киша нам је корисна тиме, што у падању чисти ваздух, растварајући и таложећи помешане у њему паре и тврде честице, које су штетљиве човечијем и животињском дисању, али корисне растињу. Тако указује киша нашем животу и здрављу двоструку услугу тиме што чисти ваздух, и што храни биље, којим се ми хранимо.

Како престане киша, и сунце зачне с ведрог

неба да згрева земљину површину, почиње на ново пара да се образује и лаки ветрићи осуше влажну земљу. Налазе се предели на земљи, где на пространом мору вас дан сија сунце, и испаравање воде пуни ваздух све изнова воденом паром. Ову пару разносе ветрови у даљне пределе и вода, која се таложи као роса или као киша, надокнађује се ваздуху из даљног океана у који се опет сливају кишом нарасли потоци и реке. Тако се одржава од више хиљада година чудноватом изменом иста сразмерица у ваздуху којим се одржава и оживљава цела природа. Она сјајна росица, коју жедни грозд на чокоту усиса и преобраћа у мирисаво вино, захранила је и полугу од бурета, док је ова као дрво расла, а која саде скрива вино и чува га у хладном подруму. Али не за свагда. За мало ће се она здружена с другим капљицама као покретни талас носити или буром узрујан ломити бродове, који нам носе плодове из даљног југа, или ће пасти као снежни кристал на северу и захранити маовину да се њоме нахрани северни јелен. Ништа се не губи у тој измени; оне исте честице од угљевља које изгоримо у пећи, преобраћају се у савезу с кисеоником из ваздуха у угљену киселину и ваљда ће за мало бити усисане од лишћа и преобраћене у дрво, да би се од одлучени чести кисеоник вратио у ваздух и ту се на ново сјединио с угљеником или из истог угљевља или у животињским плућима. Ки-

сеоник и угљеник у савезу нагоне воду у казану од парних кола да се преобрати у опружну пару, и да брзином ветра покреће цео низ великих тешких кола. Међутим ветри водена пара и угљена киселина кроз димњак од парних кола и таложи се на оближње њиве. Ту се преобраћа у биљци у храну за човека и животињу и за неколико месеци разноси их ваздух на ново другим створима да их захрани.

Како то све бива, говорићемо у идућим чланцима.

С друге стране уздижу се опет паре друге врсте из земље. Животиња и биље која у разним околностима труне, и многе горљиве материје, које у ваздуху изгоре, образују различита хемична једињења, које се уздижу са земље и мешају с ваздухом. Нека, као н. п. амонијак и сумпороводик можемо по мирису да познамо, нека се опет прикривају нашим чулима. Тако се из влажних ритова под сунчаним зраком уздижу отровне *мијазме*, које могу изазвати грозницу у телу и ако до данас не бијаше могуће да њихову суштину одредимо чулима. Из вулкана и из многих хемичних фабрика излазе смрдљива испарења, која се уздижу над земљом и плове с ветром по ваздуху с којим се мешају. Тако мора ваздух задржати многе смесе, које се случајно помешају с њиме као што се меша нечистота из реке с чистом морском водом. Од ових смеса, које прелазе као гасови у

ваздух најкориснији је амонијак за храну растиња. Овај гас, кога може сваки распознати, који је једном мирисан спирт од нишадора (салмијак), образује се из трулећих животињских и биљних материја у влажном ваздуху и сачињава главни део оног смрада, који је сваком познат. Он прелази с многих места земљине површине у ваздух, за то се свуда и наводи, где год је ваздух испитан, чега ради многи држе амонијак за главни састојак ваздуха.

Међутим разносе ветрови пену с морских таласа далеко преко брда и с њоме мешане сољане честице и тако се мешају све материје из морске воде с безбројним другим материјама у ваздуху, којег главне састојке већ познајемо и показују у њему нама до данас непознат, али за цело знаменит уплив на целу природу.

Кад би се оваке стране честице накупили у ваздуху, постао би овај извесно штетљив за животи за поспешно развијање биља, али је за то водена пара у њему, за то је киша ту, да га испере и очисти и да сталожити из њега све нечисте смесе.

Премда нам се дакле ваздух појављује просто сложен, ипак се из овога види, да је потанко познавање његово доста трудно, и није нам одавно позната сразмерица његових састојака и ако свесни људи од више хиљада година у њему живе.

1) Најбоље кад се протре нишадором негашен креч.

